

Richtlijnen

Inzake de inhoud van de milieu-effectrapporten m.b.t. de offshore windturbineparken Hoek van Holland 1, Hoek van Holland 2, Hoek van Holland 3, Hoek van Holland 4, Scheveningen 1, Scheveningen 2, Scheveningen 3, Scheveningen 4, Scheveningen 5, IJmuiden 1, IJmuiden 2, Den Helder 1, Den Helder 2, Den Helder 3 en Oost Friesland

10 mei 2006

Richtlijnen

Inzake de inhoud van de milieu-effectrapporten m.b.t. de offshore windturbineparken Hoek van Holland 1, Hoek van Holland 2, Hoek van Holland 3, Hoek van Holland 4, Scheveningen 1, Scheveningen 2, Scheveningen 3, Scheveningen 4, Scheveningen 5, IJmuiden 1, IJmuiden 2, Den Helder 1, Den Helder 2, Den Helder 3 en Oost Friesland

10 mei 2006

Initiatiefnemer: Raedthuys Holding B.V.

.....

Colofon

Uitgegeven door: Ministerie van Verkeer en Waterstaat
Directoraat-Generaal Rijkswaterstaat
Rijkswaterstaat Noordzee

Datum: 10 mei 2006

1	Inleiding 8
2	Hoofdpunten van het MER 11
3	Doelstelling, besluitvorming, natuur en milieu 15
3.1	Doelstelling 15
3.2	Besluitvorming 15
3.2.1	Randvoorwaarden en uitgangspunten 15
3.2.2	Bij MER behorend besluit 15
3.3	Natuur en milieu 15
3.3.1	Nota Ruimte/Integraal Beheerplan Noordzee 2015 15
3.3.2	Vogel- en Habitatrichtlijn (VHR) 17
3.3.3	Gebieden met bijzondere ecologische waarden 18
4	Voorgenomen activiteit en alternatieven 20
4.1	Voorgenomen activiteit 20
4.2	Alternatieven en varianten 20
4.3	Nulalternatief 21
4.4	Meest milieuvriendelijk alternatief 22
5	Bestaande milieutoestand, autonome ontwikkeling en gevolgen voor het milieu 23
5.1	Bestaande milieutoestand en autonome ontwikkeling 23
5.2	Algemene eisen aan de beschrijving van de gevolgen 24
5.3	Energieopbrengst en emissiebalans 24
5.4	Levende natuur 25
5.4.1	Vogels 25
5.4.2	Onderwaterleven 26
5.4.3	Samenvattende natuurtoetstabel 27
5.5	Scheepvaart en veiligheid 29
5.6	Elektriciteitskabels en aanlandingspunt 30
5.7	Overige effecten 31
5.8	Cumulatieve effecten 32
6	Mitigerende en compenserende maatregelen 35
6.1	Mitigerende maatregelen 35
6.2	Compenserende maatregelen 36
7	Vergelijking van alternatieven 38
8	Leemten in informatie 42
9	Monitoring- en Evaluatieprogramma 43
10	Vorm, presentatie en samenvatting 44
	Lijst met afkortingen 46

Bijlage 1: Nota van antwoord op inspraakreacties

Bijlage 2: Overzicht in procedure zijnde windturbineparken

Bijlage 3: Ondersteuningstabellen natuur, milieu en geomorfologie

Bijlage 4: Tabellen cumulatieve effecten 'Natuur en milieu' en 'geomorfologie'

1 Inleiding

Raedthuys Holding B.V. (Raedthuys) heeft het voornemen verschillende windturbineparken aan te leggen in de Noordzee. Het betreft in totaal 15 locaties, genaamd Hoek van Holland 1, Hoek van Holland 2, Hoek van Holland 3, Hoek van Holland 4, Scheveningen 1, Scheveningen 2, Scheveningen 3, Scheveningen 4, Scheveningen 5, IJmuiden 1, IJmuiden 2, Den Helder 1, Den Helder 2, Den Helder 3 en Oost Friesland.

Initiatieven

In onderstaande tabel staan de afzonderlijke windturbineparken en de bijbehorende oppervlakte per park. Raedthuys heeft in de startnotities aangegeven gebruik te willen maken van turbines van 3 tot 5 MW.

Tabel 1: windturbineparken Raedthuys

	Naam locatie	Oppervlakte (km ²)*	Vermogen (MW)
1	Hoek van Holland 1	26-31	280-310
2	Hoek van Holland 2	45-50	450-500
3	Hoek van Holland 3	45-50	450-500
4	Hoek van Holland 4	45-50	450-500
5	Scheveningen 1	45-50	450-500
6	Scheveningen 2	45-50	450-500
7	Scheveningen 3	45-50	450-500
8	Scheveningen 4	45-50	450-500
9	Scheveningen 5	45-50	450-500
10	IJmuiden 1	45-50	450-500
11	IJmuiden 2	45-50	450-500
12	Den Helder 1	45-50	450-500
13	Den Helder 2	45-50	450-500
14	Den Helder 3	40-43	390-430
15	Oost Friesland	45-50	450-500
	TOTAAL	651-724	6.520-7.240

* Indicatieve waarde zoals opgenomen in de startnotities

De m.e.r.-procedures voor de initiatieven van Raedthuys zijn van start gegaan met de kennisgeving van de startnotities in de Staatscourant van 2 mei 2005. De voorliggende richtlijnen zijn opgesteld door het bevoegd gezag in overleg met de andere ministeries van de rijksoverheid en mede op advies van de Commissie voor de milieueffectrapportage (Cmer). Daarnaast zijn de wettelijke adviseurs (de Minister van VROM en de directeur Natuurbeheer van het Ministerie van LNV) in de gelegenheid gesteld om advies te geven. Tevens is rekening gehouden met de inspraakreacties (zie bijlage 1).

De gepubliceerde initiatieven van Raedthuys vertonen grote overeenkomsten. Vanwege de consistentie heeft het bevoegd gezag ervoor gekozen om standaardrichtlijnen op te stellen, geldig voor ieder project uit tabel 1. Project- of locatiespecifieke opmerkingen zijn in de tekst in een apart kader aangegeven.

Integraal Beheerplan Noordzee 2015 (IBN2015)

De Noordzee is een kerngebied van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS). Het Rijksbeleid zoals neergelegd in de Nota Ruimte t.a.v de Noordzee is verder uitgewerkt in het Integraal Beheerplan Noordzee 2015 (IBN2015, Staatscourant 12 juli 2005, nr. 132, pag. 8). Het is gericht op duurzame ontwikkeling van economische activiteiten met inachtneming van ecologische en landschappelijke waarden. Met het oog op duurzaam ruimtegebruik gaat het daarbij vooral om efficiënt gebruik van de ruimte. Ook moeten nut en noodzaak van nieuwe activiteiten op de Noordzee worden aangetoond. Dit om te voorkomen dat activiteiten waarvoor op het land geen plaats meer is, zonder enige afweging naar de Noordzee worden verplaatst. Een duurzaam gebruik vraagt daarnaast ook om het beperken van de milieudruk. Dit houdt in, dat de effecten van maatregelen vooraf in kaart worden gebracht (voorzorg) en zo nodig beperkt en/of gecompenseerd worden. De ontwikkeling van een windturbinepark met de meest milieuvriendelijke inrichting is hiervoor van wezenlijk belang. Het één en ander is nader uitgewerkt in paragraaf 3.3.1.

Wet beheer rijkswaterstaatswerken (Wbr)

Voor het oprichten en instandhouden van een windturbinepark, inclusief het transformatorstation en de bijbehorende kabels, is een vergunning nodig op grond van de Wet beheer rijkswaterstaatswerken (Wbr). De "Beleidsregels inzake toepassing Wet beheer rijkswaterstaatswerken (Wbr) op installaties in de exclusieve economische zone" zijn 29 december 2004 in de Staatscourant gepubliceerd (Staatscourant nr. 252, pagina 19). De beleidsregels zijn sinds 31 december 2004 van kracht. Daarmee is het eerdere moratorium op vergunningverlening voor windturbines op zee opgeheven. Voor het verkrijgen van een vergunning moet de procedure van milieueffectrapportage (m.e.r.) doorlopen worden.

Schorsing

Begin 2005 is een groot aantal vergunning- en m.e.r.-procedures gestart door meerdere initiatiefnemers, waaronder Raedthuys (zie bijlage 2 voor een overzicht van de op dit moment lopende procedures).

Gezien het grote aantal initiatieven heeft de Staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat (V&W) op 6 juni 2005 de m.e.r.-procedures voor de aanleg van windturbineparken op zee voor maximaal drie maanden opgeschort. Begin september 2005 is deze periode gecontinueerd.

In de schorsingsperiode zijn diverse acties uitgevoerd. Zo heeft het ministerie van V&W onderzocht hoe om te gaan met de stapeling (cumulatie) van effecten. Het ministerie van EZ heeft gewerkt aan een

realistisch perspectief voor het aantal windturbineparken in 2010. Beide ministeries hebben ook overlegd met de initiatiefnemers om de hoeveelheid initiatieven te reduceren tot een realistisch aantal. De overheid streeft ernaar om het aantal vergunningprocedures in lijn te laten zijn met de hoeveelheid windturbineparken die uiteindelijk gesubsidieerd kunnen worden.

Per brief van 16 februari 2006 heeft de Minister EZ - mede namens de Staatssecretaris V&W - aangegeven hoe het beleid voor windenergie op zee in de toekomst nader wordt vormgeven. In deze brief is tevens de schorsing van de m.er.-procedures met onmiddellijke ingang opgeheven.

Doel van de richtlijnen

Het doel van de richtlijnen is om aan te geven welke informatie het milieueffectrapport (MER) moet bevatten om het mogelijk te maken het milieu- en natuurbelang volwaardig in de besluitvorming mee te wegen. De richtlijnen gelden voor elk van de procedures van Raedthuys.

Leeswijzer

In het volgende hoofdstuk worden de hoofdpunten van het MER beschreven. De hoofdstukken daarna gaan gedetailleerder in op de diverse onderwerpen. Zo beschrijft hoofdstuk 3 de gevraagde informatie omtrent doelstelling, besluitvorming en locatiekeuze. In hoofdstuk 4 komen de voorgenomen activiteit en te ontwikkelen alternatieven aan bod. Vervolgens gaat hoofdstuk 5 over de gevolgen voor het milieu en andere aspecten zoals scheepvaartveiligheid. De te onderzoeken mitigerende en compenserende maatregelen staan centraal in hoofdstuk 6, waarna hoofdstuk 7 de onderlinge vergelijking van alternatieven behandelt. De onderwerpen van hoofdstuk 8 en 9 zijn respectievelijk leemten in informatie en het monitoring- en evaluatieprogramma. Tot slot worden in hoofdstuk 10 de eisen aan de vorm en presentatie van het MER geschetst.

2 Hoofdpunten van het MER

Dit hoofdstuk geeft aan welke zaken essentieel zijn voor het MER. Dat wil zeggen dat het MER zeker onvoldoende basis biedt voor het meewegen van het milieubelang in de besluitvorming als de onderstaande informatie ontbreekt.

Projectspecifiek

Met betrekking tot het initiatief 'Oost Friesland' dient met name additionele, expliciete, aandacht te worden geschonken aan zowel de ligging van het windpark - en bijbehorende van belang zijnde omstandigheden en effecten - in de nabijheid van de Waddenzee en het Waddengebied, als aan van belang zijnde (internationale) grensoverschrijdende omstandigheden en effecten vanwege de ligging in de nabijheid van de Nederland-Duitse grens van de EEZ en de territoriale zee, zowel vanuit onder meer (internationaal en nationaal) juridisch, beleidsmatig, natuur- en milieukundig, economisch en (veiligheids-) technisch opzicht.

Voor wat betreft het onderwerp 'cumulatieve effecten' inzake het initiatief 'Oost Friesland' dienen ook de invloed en gevolgen op de diverse milieuaspecten en gebruiksfuncties van initiatieven voor de oprichting van windparken in Duitsland (te weten in de territoriale zee en de EEZ) in de beschrijving(en) te worden meegenomen, boven op de 'algemene' voorschriften uit deze Richtlijnen waaraan het MER op dit punt dient te voldoen. Contactinstituut voor de stand van zaken m.b.t. de ontwikkeling van Duitse windparken is het 'Bundesamt für Seeschifffahrt und Hydrographie' (BSH) te Hamburg.

Met betrekking tot het initiatief 'Oost Friesland' dient te worden voldaan aan de 'grensoverschrijdende' voorschriften uit de Wet milieubeheer (o.a. art. 7.10 lid 2 en 7.12 lid 7 Wm). In dit kader dient het MER in de Nederlandse taal te zijn gesteld, en dient zowel een Nederlandstalige als Duitstalige samenvatting te worden bijgevoegd.

Het is essentieel dat in het MER in ieder geval:

- uitwerking wordt gegeven aan vijf toetsen uit de Nota Ruimte: definiëring van de ruimtelijke claim, voorzorg, nut en noodzaak, locatiekeuze en efficiënt ruimtegebruik, beperking en compensatie. Deze toetsen zijn nader uitgewerkt in het IBN2015¹ en moeten expliciete aandacht krijgen in het MER (zie paragraaf 3.3.1);
- beschreven wordt of een passende beoordeling op grond van artikel 6 lid 3 van de Habitatrichtlijn noodzakelijk is². Dit is van toepassing indien niet uitgesloten kan worden dat het initiatief in het licht van de instandhoudingsdoelstellingen (gunstige staat van

¹ Hoofdstuk 6: Integraal afwegingskader voor vergunningverlening, pag. 67.

² N.B. Per 1 oktober 2005 is de (aangepaste) Natuurbeschermingswet (Nbw) van kracht die nu ook toeziet op de EEZ. Het wettelijk kader van de Nbw is zodoende primair maatgevend. Zie ook paragraaf 3.3.2.

instandhouding van de soort) géén effect heeft op Speciale Beschermingszones (zie paragraaf 3.3.2);

- indien een passende beoordeling noodzakelijk is, deze wordt uitgevoerd conform artikel 6 lid 3 van de Habitatrichtlijn²;
- beschreven wordt of een afweging nodig is tussen het natuurbelang en maatschappelijke belang in het geval er van het initiatief mogelijk significante effecten op de natuurwaarden te verwachten zijn, daar waar het Gebieden met Bijzondere Ecologische Waarden betreft (zie paragraaf 3.3.3).
- uitgaande van de beschikbare oppervlakte, meerdere alternatieven worden uitgewerkt (zie paragraaf 4.2);
- inzicht wordt gegeven in de cumulatieve effecten (zie paragraaf 5.8);
- mogelijke mitigerende maatregelen worden beschouwd (zie hoofdstuk 6 voor een nadere beschrijving);
- de effecten kwantitatief worden aangegeven, tenzij kwantificering niet mogelijk blijkt te zijn. Hetzelfde geldt voor mogelijke mitigerende maatregelen. Bepaal daarbij (zie hoofdstuk 7):
 - de absolute effecten voor het gehele park;
 - de effecten per eenheid van energieopbrengst;
 - de effecten per oppervlakte-eenheid;
- de best beschikbare en meest recente informatie wordt gebruikt³.

De samenvatting is het deel van het MER dat vooral wordt gelezen door besluitvormers en insprekers. Daarom verdient dit onderdeel bijzondere aandacht.

Verder dient rekening gehouden te worden met overige gebruiksfuncties en activiteiten op de Noordzee. In tabel 2 is een overzicht gegeven van welke hier ten minste toe worden gerekend. Indien andere gebruiksfuncties, welke hier niet zijn genoemd, relevant zijn, dienen deze ook te worden beschouwd.

³ Zoals MEP-NSW, nulmetingen NSW en Q7-WP, ervaringen uit het buitenland zoals bijvoorbeeld de windturbineparken Horns Rev en Nysted in Denemarken, Kentish Flats in UK, Arklow Bank in Ierland, COWRIE rapporten UK, etc. Zie in dit verband ook de website www.noordzeeloket.nl met daarop een (niet-limitatief) overzicht van waar relevante ervaringen en kennis is opgedaan.

Tabel 2: overzicht van gebruiksfuncties en overige activiteiten

	Gebruiksfuncties en overige activiteiten
1	offshore mijnbouw
2	zand- en grindwinning
3	schelpenwinning
4	baggerstort
5	munitiestortgebieden
6	militaire activiteiten en oefenterreinen
7	scheepvaart (recreatievaart, bestemmingsverkeer, ankergebieden, clearways, scheepvaartroutes)
8	VHR-gebieden
9	2 ^{de} Maasvlakte inclusief Zeereservaat
10	kabels
11	pijpleidingen
12	beroeps- en sportvisserij
13	luchtvaart, inclusief offshore helikopteroperaties (bijvoorbeeld bereikbaarheid van mijnbouwinstallaties ⁴)
14	telecommunicatie
15	(andere) windturbineparken
16	mosselzaadinvanginstallaties

In tabel 3 is aangegeven welke (milieu)aspecten ten minste dienen te worden beschreven in het MER. Indien andere aspecten, welke hier niet zijn genoemd, relevant zijn, dienen deze ook te worden beschouwd.

⁴ Om de veiligheid van helikopteroperaties op de Noordzee te borgen zijn onder andere HPZ (helicopter protected zones), HTZ (Helicopter traffic zones) en HMR (helicopter mainroutes) in het leven geroepen. Doel van onder andere een HPZ is helimanoevres tussen diverse helikopterdekken veilig op lage hoogte uit te kunnen voeren. Informatie over de locaties van dergelijke helikoptergebieden en routes zijn te vinden op de website <http://www.ais-netherlands.nl/aim/eaip.php> onder VFG-pakket , ENR 6-3.3 Noordzeeoperaties.

Tabel 3: overzicht van te onderzoeken (milieu)aspecten

	Te onderzoeken (milieu)aspecten
	<i>energieopbrengst en emissies</i>
1	energieopbrengst en emissiebalans
2	emissies naar water en lucht (bijvoorbeeld door onderhoud)
	<i>levende natuur</i>
3	vogels
4	onderwaterleven
	<i>levenloze natuur</i>
5	landschap
6	geomorfologie
7	hydrologie
	<i>overige aspecten</i>
8	ruimtebeslag
9	kustveiligheid (waaronder duinkruising)
10	cultuurhistorie (waaronder scheepswrakken)

3 Doelstelling, besluitvorming, natuur en milieu

3.1 Doelstelling

Uit de probleemstelling moet een concrete en duidelijke doelstelling worden afgeleid. Doelen moeten zodanig worden beschreven dat ze kunnen dienen voor de afbakening van de te beschrijven alternatieven.

3.2 Besluitvorming

3.2.1 Randvoorwaarden en uitgangspunten

Geef kort aan welke randvoorwaarden en uitgangspunten (ruimtelijke beperkingen, grenswaarden CO₂-emissies e.d.) gelden bij dit voornemen. Verwijs hierbij naar de beleidsnota's, (ontwerp-)plannen, wetten en verdragen waarin deze zijn of worden vastgelegd.

3.2.2 Bij MER behorend besluit

Geef in het MER aan dat het is opgesteld voor het verkrijgen van een Wbr-vergunning. Beschrijf volgens welke procedure en welk tijdspad dit geschiedt en welke adviesorganen en instanties daarbij formeel en informeel zijn betrokken. Geef de besluiten aan die in een later stadium nog moeten worden genomen om de voorgenomen activiteit te realiseren. Ga ook in op de besluiten die nodig zijn voor de inpassing op het elektriciteitsnet.

3.3 Natuur en milieu

De gehele Noordzee maakt onderdeel uit van de Ecologische Hoofdstructuur. Bescherming van natuur en milieu (soorten en gebieden) is dus van belang en komt tot uiting in verschillende toetsen. Deze toetsen verschillen per soort gebied en worden in de navolgende paragrafen toegelicht. Overigens kunnen de toetsen elkaar overlappen.

3.3.1 Nota Ruimte/Integraal Beheerplan Noordzee 2015

Het Integraal Beheerplan Noordzee 2015 (IBN2015) introduceert een aanvulling in de vorm van een integraal afwegingskader voor vergunningverlening. In het integraal afwegingskader zijn vijf toetsen opgenomen die in de *Nota Ruimte/IBN2015* zijn genoemd:

1. definiëren van de ruimtelijke claim;
2. voorzorg;
3. nut en noodzaak;
4. locatiekeuze en beoordeling ruimtegebruik;
5. beperken en compensatie van effecten.

Aan deze vijf toetsen moet in het MER invulling worden gegeven. Voor de volledige teksten en handelswijze wordt verwezen naar het IBN2015. Hieronder zijn de toetsen in het kort weergegeven.

Toets 1: Definiëren van de ruimtelijke claim

De initiatiefnemer moet de voorgenomen activiteit beschrijven, inclusief de potentiële effecten en het ruimtebeslag.

Toets 2: Voorzorg

Het voorzorgprincipe is een cruciaal onderdeel bij de planning en ontwerp van voorgenomen activiteiten op zee. Dit betekent dat vooraf maatregelen worden genomen om langdurige, onomkeerbare en ongewenste effecten van activiteiten te voorkomen en, als deze activiteit toelaatbaar lijkt, te beperken. Het voorzorgprincipe dient conform het IBN in het MER uitgewerkt te worden.

Toets 3: Nut en noodzaak

Op basis van de Nota Ruimte/IBN2015 dient de initiatiefnemer van een nieuwe activiteit met significante ruimtelijke en/of ecologische consequenties nut en noodzaak aan te tonen, tenzij activiteiten in de Nota Ruimte expliciet worden toegestaan of door vigerend rijksbeleid worden gestimuleerd. De winning van windenergie op de Noordzee tot 6.000 MW vindt volgens de Nota Ruimte plaats om dwingende redenen van groot openbaar belang. Op basis van die beleidsbeslissing hoeft een initiatiefnemer in het MER slechts de toets voor nut en noodzaak uit te voeren door te verwijzen naar de voor windenergie geldende noodzaak tot realisatie⁵.

Toets 4: Locatiekeuze en beoordeling ruimtegebruik

Doel van deze toets is om sterker te sturen op een zo efficiënt mogelijk ruimtegebruik. Beschrijf op basis van welke argumenten de selectie en begrenzing van de locatie, het kabeltracé en het aanlandingspunt tot stand is gekomen. Geef aan of deze locatie grote milieu voor- of nadelen heeft, bijvoorbeeld ten aanzien van mogelijke consequenties voor te beschermen gebieden in de Noordzee.

Het IBN2015 geeft een aantal onderwerpen aan die bij de onderbouwing van de locatiekeuze en de inrichting op de gekozen locatie moeten worden betrokken. De volgende onderwerpen zijn relevant voor de onderhavige procedures:

- efficiënt ruimtegebruik;
- meervoudig ruimtegebruik waar mogelijk;
- effecten op niet-locatiegebonden gebruik;
- termijn van de vergunning (de duur waarvoor de installatie in stand wordt gehouden in relatie tot de economische en ruimtelijke waarde van de installatie voor die betreffende periode);
- verwijderen van objecten.

Beschrijf dit in het MER.

Geef ook aan of afstemming met andere initiatiefnemers voor windturbineparken heeft plaatsgevonden, en zo ja, met welk resultaat.

⁵ De totale hoeveelheid Megawatts die in de komende maanden via m.e.r.-studies onderzocht gaat worden overstijgt 6.000 MW. Het kan zo zijn dat de in deze MER's onderzochte initiatieven uiteindelijk in de fase van vergunningverlening blijken bij te dragen aan meer dan 6.000 MW. In dat geval zal de initiatiefnemer t.b.v. de vergunningverlening alsnog de nut en noodzaak voor het initiatief moeten onderbouwen.

Beschouw de interactie met overige gebruiksfuncties en activiteiten door in te gaan op de belemmeringen en op de extra mogelijkheden (onder andere efficiënt en meervoudig ruimtegebruik) van het voornemen voor andere gebruiksfuncties⁶ en vice versa. Hoe worden de diverse activiteiten op elkaar worden afgestemd, rekening houdend met veiligheid, milieu en economische belangen?

Toets 5: Beperking en compensatie ecologische effecten

Volgens de Nota Ruimte/IBN2015 moeten negatieve effecten van een activiteit worden beperkt (gemitigeerd). Schade die niet voorkomen kan worden, moet zoveel mogelijk worden gecompenseerd.

Het initiatief dient getoetst worden op significante effecten op de te behouden kenmerken en natuurwaarden van de verschillende gebieden in de Noordzee.

Als er geen significante effecten worden vastgesteld, dan kan het initiatief zonder compensatie doorgang vinden. Worden er wel significante effecten vastgesteld (of niet uitgesloten), dan dient compensatie plaats te vinden. Hoofdstuk 6 gaat nader in op mitigerende en compenserende maatregelen.

N.B. Vanuit de aard is de Nota Ruimte een planologisch instrument. Bij de natuurtoetsing van het project dient echter ook rekening gehouden te worden met andere rechtskaders. Deze kunnen onder andere zijn de Flora- en Faunawet (FF-wet), de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn.

3.3.2 Vogel- en Habitatrichtlijn (VHR)

In de Noordzeekuststreek is een aantal gebieden als Speciale Beschermingszone (SBZ) aangewezen in het kader van de Vogelrichtlijn en/of aangemeld in het kader van de Habitatrichtlijn⁷. Vanaf 1 oktober 2005 is de bescherming van deze gebieden middels de nieuwe Natuurbeschermingswet in de Nederlandse wetgeving vastgelegd⁸. Daarbij is het vergunningstelsel aangepast. Een initiatiefnemer van een project dat de natuurlijke kenmerken kan aantasten van een SBZ moet een vergunning aanvragen bij Gedeputeerde Staten (dan wel de Minister van LNV op grond van het Besluit vergunningen Natuurbeschermingswet 1998). Zonder een toegekende vergunning op grond van de Natuurbeschermingswet kan het project geen doorgang vinden.

N.B. Dit geldt ook op het moment dat er sprake is van externe werking van een initiatief op een SBZ.

⁶ Het betreft hier zowel locatiegebonden als niet-locatiegebonden gebruiksfuncties.

⁷ Van noord naar zuid gaat het om de volgende Vogelrichtlijngebieden: Waddenzee, Waddeneilanden-Noordzeekustzone-Breebaart, Zwanenwater, Voornes Duin, Kwade Hoek, Voordelta, Westerschelde en Zwin. Bij Habitatrichtlijngebieden gaat het om de Noordzeekustzone, duinen van de Waddeneilanden, Waddenzee, Duinen Den Helder-Callantsoog, Duinen Zwanenwater en Pettermeerduinen, Duinen Schoorl, Noordhollands Duinreservaat, Kennemerland-Zuid, Duinen Goeree, Voordelta, Voornes Duin, Westerschelde en Zwin. De gebieden Bruine Bank en de Borkumse Stenen kunnen mogelijk in de toekomst als SBZ worden aangewezen.

⁸ Staatsblad 2005 - 473

Beschrijf en onderbouw of een passende beoordeling op grond van artikel 6 lid 3 van de Habitatrichtlijn noodzakelijk is. Dit is van toepassing indien niet uitgesloten kan worden dat het initiatief in het licht van de gunstige staat van instandhouding van de soort⁹ géén (significant) effect heeft op de betrokken Speciale Beschermingszones. Ook de eventuele effecten op buitenlandse SBZ's dienen meegenomen te worden. Indien een initiatief elders wordt gerealiseerd, maar toch effecten heeft op een SBZ, is er sprake van *externe werking* van de Vogel- en/of Habitatrichtlijn.

Indien een passende beoordeling noodzakelijk is, dan dient deze conform artikel 6 lid 3 van de Habitatrichtlijn uitgevoerd te worden. Daarbij dienen de effecten beschreven te worden die in het licht van de gunstige staat van instandhouding van de soort significant kunnen zijn. Zie ook paragraaf 5.4 en de Algemene Handreiking Natuur- beschermingswet van het Ministerie van LNV¹⁰.

Opmerking

De overheid is voornemens om de werkingssfeer van de Natuur- beschermingswet en de Flora- en faunawet uit te breiden tot de EEZ. Begin 2006 zal een voorstel hiertoe bij de Tweede Kamer worden ingediend. Tot die tijd dienen de betrokken regelingen van de Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn in de EEZ direct te worden toegepast.

3.3.3 Gebieden met bijzondere ecologische waarden

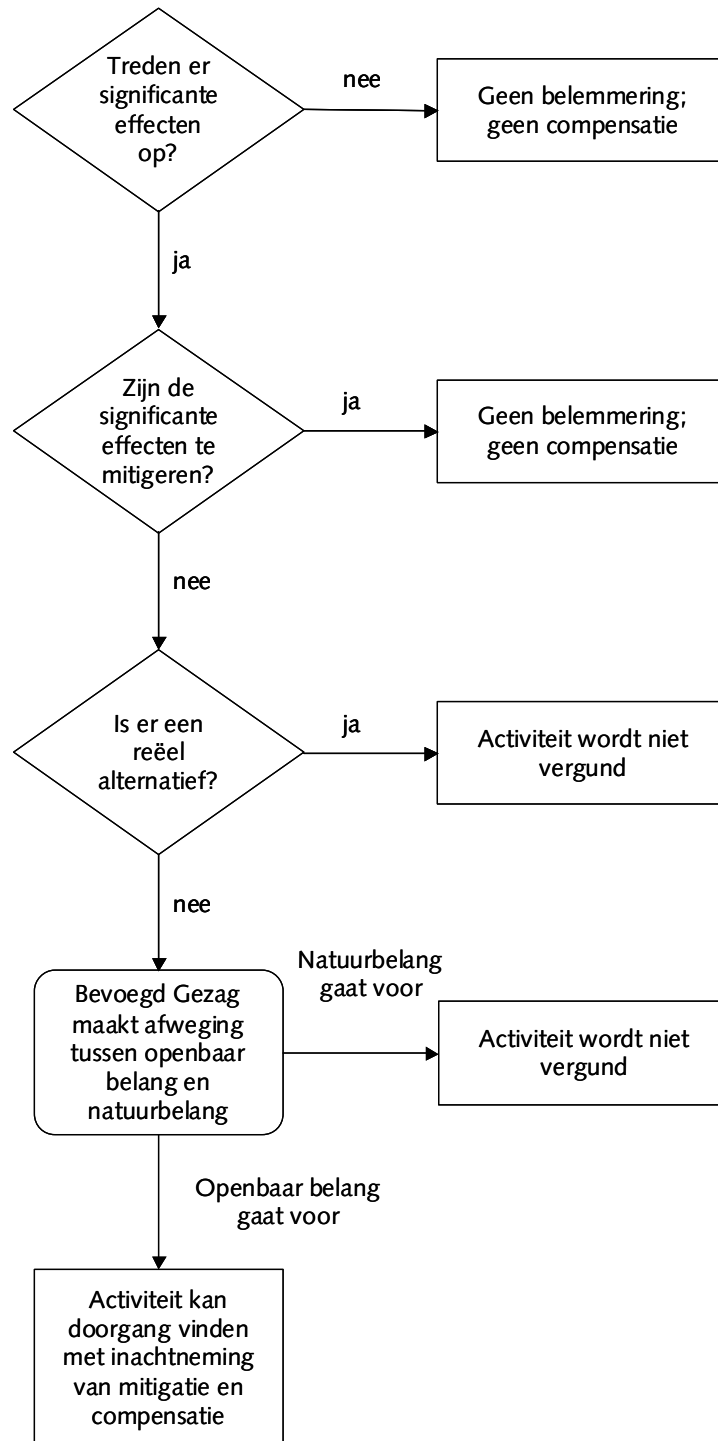
In het IBN 2015 zijn vier gebieden aangewezen als Gebied met Bijzondere Ecologische Waarden (GBEW). Daarvan bevinden zich er drie in de EEZ: het Friese Front, de Klaverbank en de Doggersbank. Het vierde gebied is de Kustzee.

In het IBN 2015 is omschreven hoe met initiatieven in of nabij deze gebieden dient te worden omgegaan. Het bevoegd gezag hanteert hiervoor in concreto het volgende stroomschema (zie ook figuur 1):

1. Bepaal of zich significante effecten voordoen. Is dit niet het geval, dan is er vanuit natuur- en milieuperspectief geen belemmering voor de activiteit. Indien zich wel significante effecten voordoen, moet de volgende stap worden uitgevoerd:
2. Onderzoek of er een reëel alternatief mogelijk is. Zo ja, dan zal de activiteit niet worden vergund. Zo nee, dan volgt de volgende stap:
3. Het bevoegd gezag maakt een afweging tussen het openbare belang en het natuurbelang. Indien het natuurbelang zwaarder weegt, zal de activiteit niet worden vergund. Als het openbaar belang zwaarder weegt, dan kan de activiteit in principe doorgang vinden, met inachtneming van mitigatie en compensatie.

⁹ Daar waar de instandhoudingsdoelstellingen voor de betreffende Natura 2000- gebieden ten tijde van het opstellen van het MER mogelijk nog niet zijn ingevuld, kunnen de aantallen worden gebruikt zoals gehanteerd bij de aanwijzingsbesluiten. Houd er rekening mee dat de definitieve instandhoudingsdoelstellingen uit kunnen gaan van instandhouden, maar ook van verbetering van de situatie op grond van de aanwijzing.

¹⁰ beschikbaar via www.minlnv.nl/natuurwetgeving.

Figuur 1: Stroomschema Gebieden met Bijzondere Ecologische waarden

N.B. Hetzelfde is van belang als er sprake is van externe werking op een GBEW.

4 Voorgenomen activiteit en alternatieven

4.1 Voorgenomen activiteit

Geef een concrete beschrijving van de activiteit, de alternatieven en de bandbreedte van de omvang van de windturbineparken in MW en in km². Geef aan welke consequenties de bandbreedte heeft voor de ontwikkeling van de alternatieven.

Beschrijf de voorgenomen activiteit en de alternatieven voor zover deze gevolgen hebben voor het milieu. Het gehele initiatief dient in het MER te worden uitgewerkt¹¹. Maak daarbij onderscheid tussen het windturbinepark zelf, het transformatorstation, de kabel(s) en de aanlanding van de kabel.

Maak tevens onderscheid tussen activiteiten die plaatsvinden bij aanleg (bouw en transport), gebruik (beheer en onderhoud) en beëindiging (afbraak en verwijdering). Geef per deelactiviteit de verwachte (levens)duur en fasering in de tijd.

De Nota Ruimte/IBN2015 vraagt voor elke nieuwe activiteit om een definiëring van de ruimtelijke claim. Hierbij dienen de ruimtelijke aspecten van het initiatief, zoals locatie, omvang en gebruik van de bodem, waterkolom en de lucht, aantal turbines, hoogte en veiligheidszone te worden beschreven. Vervolgens dient aangegeven te worden wat de ruimtelijke effecten van het initiatief zijn voor in het gebied aanwezige activiteiten zoals bijvoorbeeld scheepvaart, visserij, kabels en leidingen en zandwinning (zie ook paragraaf 3.3.1).

4.2 Alternatieven en varianten

Projectspecifiek

De locaties 'Umuïden 2' en 'Oost Friesland' zijn ruimschoots groter dan 50 km². Werk voor deze initiatieven binnen het opgegeven zoekgebied een redelijk aantal locatie-alternatieven van maximaal 50 km² uit. Ook dienen de locatie-alternatieven met elkaar vergeleken te worden om de uiteindelijk aan te vragen locatie te onderbouwen.

Motiveer de keuze van de alternatieven vanuit technische en milieuoverwegingen, bijvoorbeeld door een onderlinge afweging van de effecten op natuur, veiligheid en energieopbrengst. Bij elk alternatief dienen eventuele mitigerende maatregelen te worden aangegeven. Het is van belang alternatieven te ontwikkelen die op basis van de te onderzoeken effecten onderscheidend zijn. Ontwikkel alternatieven voor zowel het windturbinepark (inclusief het transformatorstation), als de (tracés van de) elektriciteitskabel(s) en de aanlanding daarvan.

Windturbinepark

Beschouw alternatieven waarbij gevarieerd wordt met de plaatsing op de beschikbare oppervlakte en de onderlinge afstand van de individuele

¹¹ Van windturbinepark tot en met de aansluiting op het landelijk elektriciteitsnetwerk.

turbines (inrichtingsvarianten) in samenhang met de turbinegrootte of -type (uitvoeringsvarianten).

Werk in ieder geval *inrichtingsvarianten* uit:

- waarbij de energieopbrengst voor het gehele park op de beschikbare oppervlakte wordt gemaximaliseerd;
- waarbij de onderlinge windturbineafstand wordt gevarieerd – met behoud van een economisch acceptabele energieopbrengst – ten behoeve van zo veel mogelijk milieuwinst en efficiënt ruimtegebruik;
- waarbij gevarieerd wordt met de plaatsing van de windturbines op de beschikbare oppervlakte, bijvoorbeeld in relatie tot de afstand tot scheepvaartroutes, straalpaden voor telecommunicatie en HPZ (*helicopter protected zones*), HTZ (*helicopter traffic zones*) en HMR (*helicopter mainroutes*) voor de bereikbaarheid van mijnbouwinstallaties;
- voor de situering van het transformatorstation. Werk hiervoor in ieder geval een variant uit waarbij de kans op scheepsaandrijvingen en -aanvaringen wordt geminimaliseerd.

Varieer bij de *uitvoeringsvarianten* in rotordiameter/turbinevermogen, ashoogte, en kleurstelling.

Elektriciteitskabel(s) en aanlanding

Werk alternatieven uit voor het kabeltracé, de aanlandingsplaats, toe te passen kabelsysteem en wijze van aanleg/aanlanding. Voor het traject na de duinkruising hoeven geen alternatieven uitgewerkt te worden, de milieueffecten moeten echter wel in beeld gebracht worden.

Bij de keuze van de alternatieven voor tracés en aanlandingsplaatsen dient onder andere rekening gehouden te worden met:

- gebieden die een speciale status in het beleid hebben (bijvoorbeeld Vogel- en Habitatrichtlijngebieden);
- gebieden die een speciale status in het beleid krijgen (bijvoorbeeld het in te stellen Zeereservaat voor de 2de Maasvlakte);
- de ligging van scheepvaartroutes;
- ankergebieden;
- visserijgebieden;
- bestaande leidingentracés;
- gebieden met cultureel en archeologisch erfgoed (bijvoorbeeld scheepswrakken).

In de omgeving van de voorgenomen activiteit kunnen één of meerdere windturbineparken in procedure zijn, die op hetzelfde punt willen aanlanden. Onderzoek in dat geval de mogelijkheden van een bundeling en/of combinatie met de kabels van deze windturbineparken. Ga in op de voor- en nadelen van bundeling en/of combinatie van de verschillende kabels.

4.3 Nulalternatief

Binnen de doelstelling voor de opwekking van offshore windenergie, bestaat naar de mening van het bevoegd gezag geen reël

nulalternatief. Als referentie dient de beschrijving van de huidige situatie plus de autonome ontwikkelingen. Daarnaast is het nodig om de situatie te beschrijven waarbij meerdere in procedure zijnde windturbineparken zijn gerealiseerd (zie bijlage 2). In paragraaf 5.8 van de richtlijnen wordt hier nader op ingegaan.

4.4 Meest milieuvriendelijk alternatief

Beschrijving van het meest milieuvriendelijke alternatief (mma) is verplicht. Het mma moet uitgaan van de beste bestaande mogelijkheden ter bescherming en/of verbetering van het milieu, die binnen de competentie van de initiatiefnemer liggen. De kosten van alternatieven, varianten en maatregelen mogen geen argument zijn om oplossingsrichtingen met belangrijke milieuvoordelen buiten beschouwing te laten bij de ontwikkeling van een mma. Ontwikkel een mma voor zowel de inrichting van het windturbinepark (inclusief het transformatorstation), als de elektriciteitskabel(s) en de aanlanding daarvan.

Maak in de uitwerking van het mma onderscheid in de verschillende fasen van het project, namelijk aanleg (bouw en transport), gebruik (beheer en onderhoud) en beëindiging (afbraak en verwijdering).

Windturbinepark

Stel het mma samen door, na het onderzoeken van de effecten van de verschillende alternatieven, te bezien of er een optimale opstelling en een turbinespecificatie bestaat waarbij de negatieve effecten worden geminimaliseerd¹² bij een zo groot mogelijke energieopbrengst. Optimaliseer door de effecten te beschouwen per kWh energieopbrengst. Dat wil zeggen dat een alternatief als het meest milieuvriendelijk wordt beschouwd, als deze de minste (negatieve) milieueffecten per eenheid van opgewekte energie en per eenheid van ruimte heeft (zie ook hoofdstuk 7).

Elektriciteitskabel(s) en aanlanding

Ga bij de ontwikkeling van een mma uit van de combinatie van het meest milieuvriendelijke tracé/aanlandingsplaats met het meest milieuvriendelijke kabelsysteem en de meest milieuvriendelijke wijze van aanleg, die zorgt voor een maximale veiligheid¹³ en minimale aantasting van natuur¹⁴ en geomorfologie.

¹² Bij vogels kan daarbij bijvoorbeeld gedacht worden aan de instelling van corridors, rekening houdend met plaatsen van vogeltrekverdichting, bij veiligheid aan de ligging van het transformatorstation.

¹³ Denk daarbij bijvoorbeeld aan de ligging van de elektriciteitskabels ten opzichte van scheepvaartroutes en ankerplaatsen.

¹⁴ Denk daarbij aan de periode in het jaar waarin de kabels worden aangelegd, in relatie tot broedseizoen, vogeltrek etc.

5 Bestaande milieutoestand, autonome ontwikkeling en gevolgen voor het milieu

Projectspecifiek

Met betrekking tot het initiatief 'Oost Friesland' dient met name additionele, expliciete, aandacht te worden geschonken aan zowel de ligging van het windpark - en bijbehorende van belang zijnde omstandigheden en effecten - in de nabijheid van de Waddenzee en het Waddengebied, als aan van belang zijnde (internationale) grensoverschrijdende omstandigheden en effecten vanwege de ligging in de nabijheid van de Nederland-Duitse grens van de EEZ en de territoriale zee, zowel vanuit onder meer (internationaal en nationaal) juridisch, beleidsmatig, natuur- en milieukundig, economisch en (veiligheids-) technisch opzicht.

Voor wat betreft het onderwerp 'cumulatieve effecten' inzake het initiatief 'Oost Friesland' dienen ook de invloed en gevolgen op de diverse milieuaspecten en gebruiksfuncties van initiatieven voor de oprichting van windparken in Duitsland (te weten in de territoriale zee en de EEZ) in de beschrijving(en) te worden meegenomen, boven op de 'algemene' voorschriften uit deze Richtlijnen waaraan het MER op dit punt dient te voldoen. Contactinstituut voor de stand van zaken m.b.t. de ontwikkeling van Duitse windparken is het 'Bundesamt für Seeschifffahrt und Hydrographie' (BSH) te Hamburg.

5.1 Bestaande milieutoestand en autonome ontwikkeling

De bestaande toestand van het milieu in het studiegebied, inclusief de autonome ontwikkeling hiervan, moet worden beschreven als referentie voor de te verwachten milieueffecten. Daarbij wordt onder de autonome ontwikkeling verstaan: de toekomstige ontwikkeling van het milieu, zonder dat de voorgenomen activiteit of één van de alternatieven wordt gerealiseerd. Bij deze beschrijving moet het MER uitgaan van ontwikkelingen van de huidige activiteiten in het studiegebied, van de ontwikkelingen van overige gebruiksfuncties (zie de opsomming in hoofdstuk 2). Als niet zeker is of bepaalde ingrijpende activiteiten zullen doorgaan, dan dienen hiervoor verschillende scenario's te worden gebruikt.

Het studiegebied moet op kaart worden aangegeven en omvat de locatie van het windturbinepark inclusief veiligheidszone, het tracé van de kabel, de aansluiting op het elektriciteitsnet en de omgeving daarvan, voor zover daar effecten van de voorgenomen activiteit kunnen gaan optreden. Per aspect kan de omvang van het studiegebied verschillen. Houdt hierbij rekening met eventuele externe werking. Tevens moet op kaart (van het studiegebied en de omgeving daarvan) een overzicht worden gegeven van de in het studiegebied gelegen andere gebruiksfuncties, objecten en gevoelige gebieden (bijvoorbeeld

kabels en leidingen, beschermde gebieden, scheepvaartroutes, ankerplaatsen, scheepswrakken en andere initiatieven voor windturbineparken, zo mogelijk inclusief kabels).

5.2 Algemene eisen aan de beschrijving van de gevolgen

Bij de beschrijving van de gevolgen dient het volgende in acht te worden genomen:

- waar nodig moet de ernst worden bepaald in termen van aard, omvang, reikwijdte en mitigeerbaarheid; geef aan of effecten tijdelijk of permanent zijn; beschrijf per effect of het omkeerbaar is;
- naast negatieve effecten moet ook aan positieve effecten aandacht worden besteed, bijvoorbeeld vermeden emissies en mogelijk optredende oase-effecten (refugiumfunctie voor vissen);
- expliciet dient te worden ingegaan op cumulatie van effecten van het onderhavige initiatief met de voorgenomen ontwikkelingen van overige gebruiksfuncties (zie de opsomming in hoofdstuk 2), alsmede de situatie dat windturbineparken worden gerealiseerd op locaties waarvoor vergunning is verleend of vergunningprocedures (inclusief m.e.r.) zijn gestart (zie ook paragraaf 5.8);
- bij onzekerheden over het wel of niet optreden van effecten moet een betrouwbaarheidsanalyse worden uitgevoerd of een 'worst case scenario' worden gebruikt;
- gebruik voor de effectbepalingen gevalideerde en/of algemeen geaccepteerde voorspellingsmethoden;
- onzekerheden en onnauwkeurigheden in de voorspellingsmethoden en in gebruikte gegevens moeten worden vermeld;
- de manier waarop milieugevolgen zijn bepaald dient inzichtelijk en controleerbaar te zijn door het opnemen van basisgegevens in bijlagen of expliciete verwijzing naar geraadpleegd achtergrondmateriaal;
- bij de beschrijving dienen de gevolgen van de aanlegfase, de gebruiksfase en de verwijderingsfase te worden betrokken.

Bijlage 3 bevat ondersteuningstabellen voor de bepaling van de milieueffecten voor natuur, milieu en geomorfologie. In bijlage 4 is een aantal tabellen opgenomen, die gebruikt kunnen worden bij de bepaling van de cumulatieve effecten (voor 'natuur en milieu' en 'geomorfologie'). Zie ook paragraaf 5.8.

Het is van groot belang dat bij de bepaling van de milieueffecten gebruik wordt gemaakt van recente ervaringen en kennis opgedaan bij andere windturbineparken in binnen- en buitenland.

5.3 Energieopbrengst en emissiebalans

De energieopbrengst en de vermeden CO₂-emissies vormen de belangrijkste redenen waarom de overheid windenergie tot een speerpunt heeft gemaakt in haar milieu-, klimaat- en energiebeleid. Indien alternatieven bestaan uit verschillende combinaties van aantallen, typen en opstelling van windturbines, dient duidelijk te worden aangegeven wat de totale te verwachten energieopbrengst zal

zijn van elk van de alternatieven en varianten¹⁵. Geef aan van welk windaanbod op ashoogte (jaargemiddelde windsnelheden en frequentieverdeling) is uitgegaan. Geef per alternatief/variant aan wat het parkeffect is en per turbinetype een realistische inschatting van de beschikbaarheid (percentage van de tijd dat deze in bedrijf kan zijn)¹⁶.

Er dient een zo goed mogelijke schatting gegeven te worden van de vermeden CO₂-emissies, uitgaande van een vergelijking met de huidige, niet-duurzame energieopwekking uit fossiele brandstoffen¹⁷. Gebruik ter bepaling van de CO₂-emissiereductie de getallen uit het Protocol Monitoring Duurzame Energie. Emissiereducties dienen afgezet te worden tegen de landelijke emissiereductiedoelstellingen. Houdt bij het bepalen van de CO₂-emissiereductie rekening met de wisselvalligheid van de elektriciteitsproductie (i.v.m. benodigde extra reservecapaciteit).

5.4 Levende natuur

5.4.1 Vogels

Bestaande milieutoestand

Broedvogels

Geef aan voor welke broedvogelsoorten het studiegebied van belang is en waarom. Kwantificeer dit zoveel mogelijk. Vermeld in hoeverre het gaat om soorten waarvoor vogelrichtlijngebieden langs de Nederlandse Noordzeekust zijn aangewezen of begrensd.

Het gaat bij het laatste vooral om de vraag wat de betekenis van het gebied is voor de instandhouding van het aangewezen leefgebied van deze vogels. Bijvoorbeeld als de broedvogels van een VR-gebied afhankelijk zijn van het voedsel aanwezig in het plangebied.

Trekvogels

Vermeld relevante soorten die het plangebied in het trekseizoen aandoen. Onder relevant wordt in dit verband verstaan:

- soorten waarvan een substantieel deel van de biogeografische populatie het studiegebied kan aandoen;
- overige soorten die in zeer groot aantal het studiegebied kunnen passeren. Geef aan in hoeverre dit afhankelijk is van bepaalde (weers-) omstandigheden en seizoensinvloeden.

Niet-broedende vogels

Geef aan welke niet-broedende vogels in het studiegebied pleisteren en/of foerageren en in hoeverre het studiegebied voor deze soorten van belang is en waarom.

¹⁵ Relateer daarbij de energieopbrengst aan de energie nodig voor het maken, plaatsen en onderhouden van de windturbines, transformatiestation en kabels.

¹⁶ De te verwachten energieopbrengst is onder andere afhankelijk van de bedrijfszekerheid van de windturbines en hangt mede af van weersomstandigheden en seizoenen. Onderzoek daarnaar – vooral voor nieuwe turbinetypes – is gewenst.

¹⁷ Bij de bepaling van de vermeden emissies dienen additionele scheepvaartbewegingen (omvaren; aanleg, onderhoud) mede in beschouwing te worden genomen.

Het gaat om alle vogelsoorten, met bijzondere aandacht voor soorten van bijlage I van de Vogelrichtlijn en watervogels. In de praktijk betekent dit dus alle pleisterende soorten in het plangebied.

Vermeld in hoeverre het gaat om soorten waarvoor vogelrichtlijngebieden langs de Nederlandse Noordzeekust zijn aangewezen of begrensd.

Het gaat bij het laatste vooral om de vraag wat de betekenis van het gebied is voor de instandhouding van het aangewezen leefgebied van deze vogels. Bijvoorbeeld als de pleisteraars van een VR-gebied afhankelijk zijn van het voedsel aanwezig in het plangebied.

Effecten

Geef op basis van de beschikbare kennis (inclusief studies in het buitenland) aan welke effecten verwacht kunnen worden, met nadruk op de soorten zoals genoemd bij de beschrijving van de bestaande milieutoestand¹⁸. Maak hierbij onderscheid tussen broedvogels, trekvogels en niet-broedende vogels. Geef tevens aan onder welk beschermingsregime de genoemde soorten vallen en vermeld bij vogelrichtlijnsoorten in hoeverre de 'gunstige staat van instandhouding' in het geding is en of mogelijke significante effecten aan de orde kunnen zijn. Maak inzichtelijk wat de cumulatieve effecten kunnen zijn.

Bij de effecten dient een uitsplitsing te worden gemaakt in de kans op aanvaring, barrièrewerking en habitatverlies. Zowel de effecten in de aanleg-, exploitatie- als in de verwijderingsfase moeten worden aangegeven. Er dient eveneens een onderscheid gemaakt te worden tussen tijdelijke en permanente effecten. Geef per type verstoring aan hoeveel individuen van welke soorten hierbij zijn betrokken (ordegrootte, bijvoorbeeld in aantalsklassen) en welk deel van de populatie minimaal en maximaal (*worst-case*) beïnvloed wordt.

Door een verbod op visserij rond de windturbineparken zou de hoeveelheid vis en bodemfauna daar kunnen toenemen. Vooral tijdens voedselschaarste kan dit vogelsoorten aantrekken die het gebied normaliter niet zouden aandoen. Beschrijf bij welke soorten dit kan spelen en wat de gevolgen voor deze soorten kunnen zijn (positieve effecten door grotere voedselbeschikbaarheid, maar ook negatieve effecten, bijvoorbeeld door een grotere kans op aanvaring met windturbines). Beschrijf ook de gevolgen van de veranderingen van substraat.

5.4.2 Onderwaterleven

Bestaande milieutoestand

Zeezoogdieren

Geef een beschrijving van de in het studiegebied voorkomende zoogdiersoorten (bijvoorbeeld bruinvissen en zeehonden) en de mate waarin die dieren gebruik maken van het gebied. Ga daarbij in op bekende migratieroutes en foerageergebieden.

¹⁸ In dit verband is de uitspraak in de 'kookvisserijzaak' van belang: "het vereiste dat er wetenschappelijk gezien redelijkerwijs geen twijfel bestaat dat er geen schadelijke gevolgen zijn voor het ecosysteem." (ref. LJN: AR2507, Voorzitter Raad van State, 200407395/1).

Vissen en bodemfauna

Geef een beschrijving van de in het gebied voorkomende vis- en bodemfaunapopulaties, indien mogelijk met een indicatie van de dichtheid van de belangrijkste soorten en indien relevant van specifiek gebruik van dat gebied (paaier, kinderkamer etc.).

Effecten

Zeezoogdieren

Geef op basis van de beschikbare kennis, en studies in het buitenland, aan of en welke effecten verwacht worden op migratiegedrag en foeragegedrag van zeezoogdieren. In ieder geval dient aandacht besteed te worden aan de effecten van geluidsproductie tijdens aanleg, onderhoud en verwijdering van de windturbines. Beschrijf ook de gevolgen van de veranderingen van substraat.

Maak inzichtelijk wat de cumulatieve effecten kunnen zijn.

Vissen en bodemfauna

Beschrijf de te verwachten (positieve) effecten van het zogenaamde oase-effect op de vispopulatie. Ga daarbij in op de mogelijke veranderingen in bodemfauna door het vrijwaren van het gebied van bodemberoerende visserij, en het daardoor veranderde voedsel voor de visfauna. Besteed tevens aandacht aan de introductie van nieuwe soorten. Ga in op de refugiumfunctie voor de visfauna. Geef aan of effecten verwacht worden van elektromagnetische velden op vissen en kraakbeenvissen. Beschrijf ook de gevolgen van de veranderingen van substraat. Maak inzichtelijk wat de cumulatieve effecten kunnen zijn.

5.4.3 Samenvattende natuurtoetstabel

Zoals eerder gemeld in hoofdstuk 1 is er een groot aantal initiatieven voor windenergie op zee. Om de documenten van de diverse initiatiefnemers consistent te kunnen beoordelen, stelt het bevoegd gezag het verplicht om de resultaten van de verschillende natuurtoetsen volgens een vast stramien in het MER op te nemen. Onderstaande tabel is een tabel specifiek voor de gebiedsbescherming; dit zijn de gebieden die als SBZ zijn/zullen worden aangewezen (op grond van de VHR, zie ook paragraaf 3.3.2) dan wel gebieden die zijn aangewezen als Gebieden met Bijzondere Ecologische Waarden/GBEW's (op grond van het IBN2015, zie paragraaf 3.3.3). Per alternatief of variant en per SBZ en GBEW waarop het initiatief (middels externe werking) invloed uitoefent, dient derhalve de onderstaande tabel worden ingevuld. Dus indien een initiatief zowel effect heeft op een SBZ alsmede op een GBEW, dan moeten er voor dit initiatief dus 2 tabellen per alternatief worden ingevuld.

In bijlage 3 zijn ondersteuningstabellen opgenomen, die gebruikt kunnen worden om de onderstaande tabel in te vullen.

N.B. De tabellen komen niet in de plaats van alle in de richtlijnen opgenomen eisen en verplichtingen, inclusief bijbehorende tekstuele toelichtingen. De initiatiefnemer dient namelijk aan al deze eisen en

verplichtingen te voldoen, ook in het geval dat de tabellen volledig zijn ingevuld.

Tabel 4: Overzichtstabel Gebiedsbescherming: toetsing soorten en habitats met een bijzonder beschermingsniveau

Naam betreffende SBZ of GBEW		alternatief/variant x			
Soorten (A)	referentie situatie + (huidige situatie + autonome ontwikkeling)	Effect (tijdelijk)	Effect (lange termijn/permanent)	Mogelijk significant?	Effecten na mitigatie/compensatie?
Soort 1	(B)	(D)	(D)	(F)	(G)
Soort 2					
....					
Habitats (A)					
Habitat 1	(C)	(E)	(E)	(F)	(G)
Habitat 2					
.....					

- A Geef alle soorten en habitats aan die krachtens de aanwijzing van het gebied als SBZ dan wel GBEW een speciaal beschermingsregime genieten, en waarop directe of indirecte effecten te verwachten zijn.
- B Beschrijf hier de situatie wat betreft de gunstige staat van instandhouding van de soort in de referentiesituatie. Maak daarbij onderscheid in populatieomvang en de trend hierin, de verspreiding, toekomstperspectieven (autonome ontwikkeling betreffende de soort) en habitatcondities. Geef in de tabel de populatieomvang van de soort (N), ga in de toelichting bij de tabel in op de verspreiding, toekomstperspectieven en habitatcondities.
- C Geef het areaal (ha) van het habitat.
- D Geef het effect van de ingreep weer, in het licht van de instandhouding van de soort. Maak opnieuw onderscheid in populatiegrootte, verspreiding, toekomstperspectieven en habitatcondities. Maak daarbij een onderscheid in 'tijdelijke' effecten en 'lange termijn' effecten.
- E Geef het effect van de ingreep weer, uitgedrukt in verandering in areaal (%). Maak daarbij een onderscheid in 'tijdelijke' effecten en 'lange termijn' effecten.
- F Geef aan of de effecten mogelijk significant zijn ("ja" of "nee").
- G Geef het effect weer – volgens E resp. F – na toepassen van mitigerende en compenserende maatregelen.

Bovenstaande tabel heeft betrekking op de *gebiedsbescherming*. Wat betreft de *soortbescherming* dient de initiatiefnemer op een lijst aan te geven welke beschermde soorten en/of habitats er in het gebied van het geplande park voorkomen. Per soort /habitat moet vervolgens aangegeven worden of er mogelijke verstorende effecten op die soort/habitats te verwachten is. Ook dient rekening te worden gehouden met mogelijke gevolgen voor de nesten etc. of eieren van de aanwezige beschermde soorten.

Ook dient onderscheid gemaakt te worden tussen het gebied dat gelegen is binnen de 12-mijlszone (waar de FF-wet van toepassing is en waarop het initiatief mogelijk door externe werking invloed uitoefent) en het gebied buiten de 12-mijlszone (i.e. de EEZ), waar op dit moment de directe werking van de VHR van kracht is (zie ook paragraaf 3.3.2).

5.5 Scheepvaart en veiligheid

Het beleid van de Nederlandse overheid is erop gericht het niveau van scheepvaartveiligheid op de Noordzee te verbeteren. Het oprichten van windturbineparken mag de scheepvaartveiligheid dus niet verslechteren.

Bepaal de kans op ongevallen door aandrijvingen en aanvaringen, inclusief de milieugevolgen daarvan, bijvoorbeeld als gevolg van de uitstroom van chemicaliën, bunker- en ladingolie. Besteed daarbij aandacht aan de invloed van de afstand tot nabijgelegen scheepvaartroutes, het funderingsconcept, de indringingspotentie van de turbineconstructie op scheepsaanvaringshoogte en de kansen op knikken en scharnieren van turbines. Bij de bepaling van de kans op ongevallen dient rekening gehouden te worden met de (extra) scheepvaartbewegingen nodig voor de aanleg/verwijdering van het windturbinepark en voor omvaren, en eventuele radarzichtbeperkingen door het windturbinepark waardoor ongevalskansen kunnen toenemen.

Bereken het effect op de scheepvaartveiligheid in de omgeving van het te beschouwen windturbinepark, met name tussen het routegebonden en niet-routegebonden scheepvaartverkeer. Beschouw ook het mogelijke effect op de radardekking naar de Nederlandse havens (aanloopgebieden en -routes, inclusief VTS-gebieden).

Cumulatieve effecten

Maak inzichtelijk wat de cumulatieve effecten kunnen zijn. Bereken de effecten op de scheepvaartveiligheid die (in de *clearways*) ontstaan door een aaneensluiting van windturbineparken in de omgeving van het te beschouwen windturbinepark. Voor het eigen initiatief dient daarbij uitgegaan te worden van de eigen configuratie.

Voor de eenduidigheid dient elk overig te beschouwen windturbinepark ingevuld te worden met dezelfde turbinetypes (m.u.v. NSW en Q7, zie hieronder). Maak hiervoor twee scenario's:

- minimumvariant: 3 MW per turbine;
- maximumvariant: 5 MW per turbine.

Bij cumulatieve effecten wordt uitgegaan van 1.000 MW, inclusief het eigen initiatief (zie ook paragraaf 5.8).

Beschrijf de cumulatieve effecten, uitgaande van het volgende:

- het onderhavige initiatief wordt gerealiseerd (volgens de eigen configuratie);
- de voorgenomen ontwikkelingen van overige gebruiksfuncties worden gerealiseerd;
- hou rekening met:

- bestaande activiteiten;
- indien relevant, met vergunde, niet-afgeronde activiteiten (bijvoorbeeld NSW en Q7);
- doorlopende activiteiten (zoals visserij en zandwinning);
- activiteiten waarvoor vergunning is aangevraagd;
- activiteiten die redelijkerwijs te voorzien zijn;
- hou rekening met de realisatie van windturbineparken in de nabijheid van het studiegebied met een gezamenlijk vermogen van ten minste 1.000 MW (inclusief uw initiatief). Ga hierbij uit van de dichtstbijzijnde initiatieven, inclusief de reeds vergunde windturbineparken NSW en Q7-WP (indien in de nabijheid en ingericht volgens afgegeven vergunning). Elk initiatief dient in zijn geheel te worden meegenomen (dus geen delen van parken). Bij overlappende initiatieven dient men uit te gaan van het initiatief waarvan de procedure het verst gevorderd is. Indien procedures zich in hetzelfde stadium bevinden, dient gerekend te worden met het eerst ingediende initiatief op de betreffende locatie;
- omdat de effecten van de parken elkaar wel kunnen beïnvloeden, dient aangegeven te worden hoe bij de opbouw van de 1.000 MW met afzonderlijke parken van de globale omvang van het onderhavige initiatief de effecten zullen opbouwen. Dus wat is het effect van 1 park, 2 parken, 3 parken, 4 parken, enz. totdat de 1.000 MW is bereikt;
- voor het in kaart brengen van de cumulatieve effecten dient te worden uitgegaan van de uiterste begrenzings van de locaties.

De initiatiefnemer dient alle redelijke stappen te nemen om te onderzoeken of er windturbineparken of andere activiteiten worden ontwikkeld in de nabijheid van het onderhavige initiatief.

Voor de berekeningen over scheepvaartveiligheid dient het SAMSON-model (*Safety Assessment Models for Shipping and Offshore in the North Sea*) te worden gebruikt.

5.6 Elektriciteitskabels en aanlandingspunt

Beschrijf de effecten op:

- bodemdieren, vissen en geomorfologie door de aanleg, het onderhoud en de verwijdering van de elektriciteitskabels, samenhangend met verstoring van de zeebodem en de waterkolom door trenchen en baggeren;
- beschermde soorten en habitats, en geomorfologie ter plekke van de aanlanding, bijvoorbeeld als gevolg van het ingraven, dan wel bijstorten, uitgraven bij verwijdering etc. van de elektriciteitskabel(s);
- zeezoogdieren en vissen door de opwekking van fysische (met name elektromagnetische) velden en lokale opwarming van de bodem rondom de elektriciteitskabels.

Maak inzichtelijk wat de cumulatieve effecten kunnen zijn.

Vergelijk alternatieve kabeltracés en weeg daarin mee in hoeverre die alternatieven voorzien in het streven naar efficiënt ruimtegebruik. Bij voorkeur door het bundelen van kabels van verschillende parken naar de aanlandingslocatie (combineren van meerdere kabels tot één gezamenlijke) of wel door de kabelroute te plannen in de nabijheid van (en zoveel mogelijk parallel aan) bestaande of reeds geplande kabels of pijpleidingen.

Ga in op de risico's van beschadiging (bijvoorbeeld door ankeren) en blootlegging (bijvoorbeeld door de dynamiek van aanwezige zandgolven in de Noordzee) van kabels en de daarmee samenhangende gevolgen. Bespreek hierbij ook de samenstelling van de kabel en de kans dat door een calamiteit met de kabel schadelijke stoffen in het mariene milieu terechtkomen.

5.7 Overige effecten

Zichtbaarheid

Geef aan in hoeverre vanaf de kust de windturbines zichtbaar zijn. Beschouw daarbij de invloed van turbinegrootte, opstellingsvorm, verlichting en meteorologische omstandigheden.

Visualiseer de effecten vanuit een aantal locaties. Maak visualisaties vanuit dezelfde waarnemingshoogte en bij dezelfde weersomstandigheden. Maak daarbij gebruik van fotomontages. Gebruik deze fotomontages in de beoordeling van de alternatieven. Presenteer in het MER slechts onderscheidende visualisaties, om daarmee uitersten te laten zien.

Ruimtegebruik

Geef het directe en indirecte¹⁹ ruimtegebruik van de windturbines en kabels aan.

Overige gebruiksfuncties

Beschrijf in het MER expliciet de gevolgen van de vestiging van een windturbinepark op de beoogde locatie voor het huidige gebruik van het gebied voor overige gebruiksfuncties (zie de opsomming in hoofdstuk 2).

N.B. Een belangrijke ontwikkeling is die van de Tweede Maasvlakte. Volgens recente informatie heeft dit mogelijk gevolgen voor de posities van *clearways*, *vaarwegen* en *noodankergebieden* in de omgeving.

Cultuurhistorie en archeologie

Geef op basis van bestaande kennis (archeologische database van de Rijksdienst Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB), wrakkenregister, sonardata) aan waar zich in het plangebied, inclusief elektriciteitskabels en aanlandingspunt, historische scheepswrakken bevinden en objecten/obstakels die mogelijk een historische betekenis hebben.

¹⁹ Het gebied dat als gevolg van de aanwezigheid van de turbines functiebeperkingen kent.

Geeft op basis van bestaande kennis (Indicatieve Kaart Archeologische Waarden Noordzee, geogenetische en hydrografische kennis) aan waar een lage, middelhoge en hoge verwachting aanwezig is op goed geconserveerde scheepswrakken. Hierbij wordt met name gevraagd om aandacht voor oude (subatlantische) geulafzettingen. Ga ook in op sporen van prehistorisch gebruik van het landschap.

Geef aan welke effecten kunnen worden verwacht, met nadruk op de effecten van de aanleg (inclusief het leggen van kabels, leidingen en aanlanding) op de historische scheepswrakken, het prehistorisch landschap in het plangebied en de archeologische verwachtingszones. Maak inzichtelijk wat de cumulatieve effecten kunnen zijn.

Overige aspecten

Ga voorts in op de resterende (milieu)aspecten, zoals genoemd in tabel 3 in hoofdstuk 2.

Maak voor alle overige effecten inzichtelijk wat de cumulatieve effecten kunnen zijn.

5.8 Cumulatieve effecten

Het is denkbaar dat indien meerdere in procedure zijnde windturbineparken worden uitgevoerd er mogelijke significante effecten kunnen optreden op natuur en milieu op de Noordzee. Gedacht kan bijvoorbeeld worden aan effecten op trekvogels en scheepvaartveiligheid. Daarom dient het MER inzicht te verschaffen in de cumulatieve effecten van meerdere windturbineparken tezamen en de bijdrage van het onderhavige park daaraan. Het is dan ook mogelijk om te bezien of er mitigerende maatregelen nodig en mogelijk zijn, die het individuele windturbinepark overstijgen, zoals bijvoorbeeld corridors tussen windturbineparken of aanpassing van de verlichting.

Het Ministerie van Economische Zaken wil windenergie op zee stimuleren. Op het moment van afgifte van de richtlijnen zijn er meerdere initiatieven voor windturbineparken op zee. In bijlage 2 is een overzicht gegeven. Op 10 mei 2005 heeft de Minister van Economische Zaken een brief naar de Tweede Kamer gestuurd, waarin hij een wijziging in de subsidiëring voor wind op zee afkondigt. Met onmiddellijke ingang is de subsidie voor windenergie op zee op nul gezet. De windturbineparken 'NSW' en 'Q7-WP' hebben reeds een subsidiebeschikking gekregen.

Daarnaast wil EZ nieuwe initiatieven ondersteunen. Hiervoor is beperkt geld beschikbaar en dit budget is onderwerp van (politieke) discussie. Op dit moment is zicht op subsidiëring van een totaalvermogen van maximaal 700 MW, inclusief reeds afgeven vergunningen (i.c. NSW, Q7-WP), zoals ook aangegeven in de brief van de Minister EZ aan de Tweede Kamer van 16 februari 2006. Het subsidiebeleid na 2010 wordt nog nader onderzocht in het kader van het 'transitietraject wind offshore'.

Het totale vermogen voor windenergie op zee waarvoor initiatieven zijn ontplooid overstijgt derhalve het totale gesubsidieerde vermogen vele malen. Het bevoegd gezag schat in dat subsidie onontbeerlijk is om

windturbineparken op zee te kunnen realiseren. Zij acht het daarom redelijk om bij de bepaling van de cumulatieve effecten een reële uitgangssituatie te hanteren en rekening te houden met het subsidiebeleid van het Ministerie van Economische Zaken. Redenerend vanuit een *worst case*-benadering mondt dit uit in een situatie waarbij ten minste 1.000 MW aan windturbinevermogen op zee is opgesteld op de dichtstbijzijnde (bekende) locaties in de buurt van het onderhavige initiatief. Het vermogen van het eigen initiatief maakt onderdeel uit van de 1.000 MW.

Beschrijf in het MER de cumulatieve effecten, uitgaande van het volgende:

- het onderhavige initiatief wordt gerealiseerd;
- de voorgenomen ontwikkelingen van overige gebruiksfuncties worden gerealiseerd;
- hou rekening met:
 - bestaande activiteiten;
 - vergunde, niet-afgeronde activiteiten (bijvoorbeeld NSW en Q7);
 - doorlopende activiteiten (zoals visserij en zandwinning);
 - activiteiten waarvoor vergunning is aangevraagd;
 - activiteiten die redelijkerwijs te voorzien zijn;
- hou rekening met de realisatie van windturbineparken in de nabijheid van het studiegebied met een gezamenlijk vermogen van ten minste 1.000 MW (inclusief uw initiatief). Ga hierbij uit van de dichtstbijzijnde initiatieven, inclusief de reeds vergunde windturbineparken²⁰ NSW en Q7-WP (indien in de nabijheid): *geclusterd scenario*. Reken met een zo reëel mogelijke inrichting van deze windturbineparken. Elk initiatief dient in zijn geheel te worden meegenomen (dus geen delen van parken). Bij overlappende initiatieven dient men uit te gaan van het initiatief waarvan de procedure het verst gevorderd is. Indien procedures zich in hetzelfde stadium bevinden, dient gerekend te worden met het eerst ingediende initiatief op de betreffende locatie;
- doe hetzelfde voor een gezamenlijk vermogen van ten minste 1.000 MW (inclusief uw initiatief), waarbij de windturbineparken in een straal van 150 km zo ver mogelijk van elkaar verwijderd zijn: *versnipperd scenario*;
- omdat de effecten van de parken elkaar wel kunnen beïnvloeden, dient aangegeven te worden hoe bij de opbouw van de 1.000 MW met afzonderlijke parken van de globale omvang van het onderhavige initiatief de effecten zich zullen opbouwen. Dus wat is het effect van 1 park, 2 parken, 3 parken, 4 parken, enz. totdat de 1.000 MW is bereikt;
- hierbij dient onderscheid gemaakt te worden tussen parken die zoveel als mogelijk in elkaars nabijheid gerealiseerd worden,

²⁰ NSW en Q7 zijn vergunde activiteiten en dienen daarom altijd meegenomen te worden. In het geval dat deze activiteiten niet binnen het beschouwde (geclusterde of versnipperde) scenario vallen, worden dus cumulatieve effecten berekend voor meer dan 1.000 MW.

-
- uitgaande van het park van het onderhavige initiatief, en parken die verspreid over de Noordzee gerealiseerd worden;
- voor het in kaart brengen van de cumulatieve effecten dient te worden uitgegaan van de uiterste begrenzingen van de locaties.

N.B. Voor scheepvaart en veiligheid dient uitgegaan te worden van de beschrijving in paragraaf 5.5.

In bijlage 4 zijn ondersteunende tabellen opgenomen voor de bepaling van cumulatieve effecten.

De initiatiefnemer dient alle redelijke stappen te nemen om te onderzoeken of er windturbineparken of andere activiteiten worden ontwikkeld in de nabijheid van het onderhavige initiatief. Het bevoegd gezag beveelt aan om voor de bepaling van cumulatieve effecten van deze activiteiten samen te werken met de andere ontwikkelende partij(en) om overeenkomstige methodieken te hanteren.

6 Mitigerende en compenserende maatregelen

6.1 Mitigerende maatregelen

Om de nadelige effecten van de windturbineparken te beperken, kunnen mitigerende (verzachtende, verlichtende) maatregelen worden getroffen. Mitigerende maatregelen moeten worden onderzocht voor de verschillende fasen van het project, namelijk aanleg (bouw en transport), gebruik (gebruik, beheer en onderhoud) en beëindiging (afbraak en verwijdering). Ook voor de aanleg van het transformatorstation en de kabels zal bekeken moeten worden welke mitigerende maatregelen kunnen worden genomen. Zie ook hoofdstuk 3.

De volgende mitigerende maatregelen zullen in ieder geval moeten worden onderzocht. In alle gevallen zal duidelijk gemaakt moeten worden wat het resultaat is van de onderzochte maatregelen.

Maatregelen ter beperking van de risico's voor vogels

Hierbij zal in ieder geval het effect van de volgende (inrichtings-)maatregelen moeten worden nagegaan:

- een 'vogelvriendelijke' inrichting van het windturbinepark;
- een alternatieve vorm van het windturbinepark: vierkant, ruitvormig, of anders;
- de mogelijkheid om de windturbines stil te zetten op het moment dat zich extreme situaties voordoen voor vogels;
- optimalisering van de detecteerbaarheid van de windturbines, bijvoorbeeld door middel van geluid en/of licht.

Maatregelen ter beperking van de negatieve veiligheidseffecten voor de scheepvaart

De volgende (inrichtings-)maatregelen zullen in ieder geval aan de orde moeten komen:

- oriëntatie en vorm van het windturbinepark ten opzichte van vaarroutes;
- vergroting van de afstand tot scheepvaartroutes;
- indien van toepassing, het instellen van corridors voor de scheepvaart, wanneer een park een mogelijke barrière vormt of wanneer 2 of meerdere windturbineparken direct naast elkaar gelegen zijn.

Maatregelen met betrekking tot de kabels

De volgende maatregelen zullen in ieder geval aan de orde moeten komen:

- de mogelijkheden van een bundeling en/of combinatie met kabels van andere windturbineparken;
- de mogelijkheden om gebruik te maken van bestaande leidingstraten, of anderszins geroerde grond op land.

Maatregelen ter beperking van de negatieve effecten van geluidsproductie tijdens aanleg, onderhoud en verwijdering
De volgende maatregelen zullen in ieder geval aan de orde moeten komen:

- de mogelijkheden om door geleidelijke toename van geluidsproductie tijdens aanleg, onderhoud en verwijdering van de windturbines zeezoogdieren en vissen uit de buurt te krijgen/houden van de werkzaamheden;
- de mogelijkheden om met *pingers* en *sealscarers* tijdens aanleg, onderhoud en verwijdering van de windturbines zeezoogdieren en vissen uit de buurt te krijgen/houden van de werkzaamheden;
- de mogelijkheden om met een bellenscherm de verspreiding van voor zeezoogdieren en vissen schadelijke geluidsniveaus tegen te gaan.

Maatregelen ter beperking van de negatieve effecten voor de telecommunicatie (straalpaden)

Hierbij zal in ieder geval het effect van de volgende (inrichtings-)maatregelen moeten worden nagegaan:

- oriëntatie en vorm van het windturbinepark ten opzichte van straalpaden;
- indien van toepassing, het instellen van corridors voor straalpaden, wanneer een park een mogelijke barrière vormt of wanneer 2 of meerdere windturbineparken direct naast elkaar gelegen zijn.

Maatregelen ter beperking van cumulatieve effecten

Bij de mitigerende maatregelen zijn inbegrepen maatregelen ter beperking van de cumulatieve effecten op alle genoemde aspecten. Zie ook paragraaf 5.8.

6.2 Compenserende maatregelen

Indien mitigerende maatregelen niet volstaan om de significante effecten weg te nemen, dan dienen de resterende effecten gecompenseerd te worden (zie ook hoofdstuk 3). Op de Noordzee zijn, afhankelijk van de locatie en de impact, drie verschillende compensatieregimes geldig:

1. het compensatieregime van de VHR: dit geldt alleen als het initiatief mogelijke significante effecten heeft op SBZ's;
2. het compensatieregime voor GBEW's (Nota Ruimte/IBN2015);
3. het compensatieregime van de overige Noordzee (Nota Ruimte/IBN2015): dit compensatieregime geldt overall op de Noordzee, dus ook in gebieden en op situaties waar het compensatieregime van de GBEW's of VHR van kracht is.

Het is dus mogelijk dat, indien het windturbinepark significante effecten heeft op zowel soorten en habitats van de Vogel- en Habitatrichtlijn als op andere te beschermen waarden op de Noordzee, er volgens twee regimes gecompenseerd moet worden.

De initiatiefnemer onderzoekt in de MER de in het desbetreffende regime passende noodzakelijke maatregelen om de betreffende significante effecten te compenseren. In alle gevallen zal duidelijk gemaakt moeten worden wat het resultaat is van de onderzochte maatregelen.

Ad 1. Compensatie op grond van de Vogel- en Habitat richtlijn (VHR)
Wanneer er sprake is of kan zijn van mogelijke significante effecten op de SBZ's, dient het afwegingskader uit de Natuurbeschermingswet te worden doorlopen. Als uit de uitgevoerde passende beoordeling blijkt dat er wel mogelijke significante effecten zijn en geen alternatieven met minder schadelijke gevolgen, dan dient het bevoegd gezag een afweging te maken tussen het openbare belang en het natuurbelang en eventueel de activiteit toestaan. Als de activiteit wordt toegestaan, dient de initiatiefnemer een compensatieplan op te stellen. Het uitgangspunt bij compensatie is dat er geen nettoverlies aan natuurwaarden optreedt, voor wat betreft areaal, kwaliteit en samenhang. Bovendien moet de algehele samenhang van Natura 2000 gewaarborgd blijven. De compensatie²¹ moet extra maatregelen behelzen en geen maatregelen die reeds vereist zijn voor de normale tenuitvoerlegging van de Vogel- en Habitatrichtlijn. Daarnaast mag de compensatie slechts in natura plaatsvinden, met andere woorden, moet functioneel zijn; financiële compensatie is ingevolge de VHR uitgesloten. Ten slotte moet de compensatie zijn verwezenlijkt, voordat de activiteit mag worden uitgevoerd.

Ad. 2 en 3 Compensatie op grond van de Nota Ruimte/IBN2015
Indien in het MER geconstateerd wordt dat er na mitigatie nog steeds sprake is van significante effecten, dan dient uitgewerkt te worden op welke wijze deze effecten gecompenseerd dienen te worden. Deze vorm van compensatie, die betrekking heeft op de *gehele* Noordzee, dient in natura te geschieden en in of direct aangrenzend aan de Noordzee te worden gerealiseerd. Indien dat niet mogelijk is, vindt financiële compensatie plaats.
Indien de significante effecten betrekking hebben op de te beschermen in gebieden met bijzondere ecologische waarden (GBEW's) dan heeft dit de vorm van een resultaatverplichting. Zie ook hoofdstuk 3).

²¹ Compensatie kan door: 1) het creëren van nieuwe leefgebieden aansluitend op de bestaande (het moet gaan om vergelijkbaar habitat), 2) het verbeteren van de kwaliteit van bestaande leefgebieden in de SBZ, 3) in uitzonderlijke gevallen: het voorstellen van een nieuwe SBZ op basis van dezelfde habitats en soorten die door het plan of project nadelig worden beïnvloed.

7 Vergelijking van alternatieven

De milieueffecten van de voorgenomen activiteit en de alternatieven moeten onderling én met de referentie (zie paragraaf 4.3) worden vergeleken. Doel van de vergelijking is inzicht te geven in de mate waarin, dan wel de essentiële punten waarop, de positieve en negatieve effecten van de voorgenomen activiteit en de alternatieven verschillen. Naast een vergelijking van effecten in absolute zin, dient ook een vergelijking van de effecten plaats te vinden per eenheid van opgewekte energie (kWh) en per oppervlakte-eenheid (km² ingenomen door het windturbinepark, exclusief veiligheidszones). Dit is van belang omdat alternatieven of locaties niet dezelfde totaaloutput hebben. Voor de bepaling van het mma is de relatieve vergelijking doorslaggevend, aangezien het daarbij gaat om de minste negatieve milieueffecten per eenheid van opgewekte energie dan wel per oppervlakte-eenheid.

Hoewel dit geen verplicht deel van de m.e.r. uitmaakt, beveelt het bevoegd gezag aan een indicatie te geven van de kosten en de economische haalbaarheid van de verschillende alternatieven. Dit mede gezien de diverse inspraakreacties op dit punt.

Vergelijk in een overzichtelijke tabel de alternatieven (met en zonder mitigerende en compenserende maatregelen) met elkaar en met de referentie. Gebruik kwantitatieve gegevens voor de vergelijking, tenzij kwantificering niet mogelijk blijkt te zijn; gebruik in het laatste geval kwalitatieve gegevens. Slechts onderscheidende alternatieven hoeven in de eindtabel terug te vinden te zijn. Waar alternatieven tussentijds zijn afgefallen, kan volstaan worden met het opnemen van het uiteindelijke alternatief.

Natuur, milieu en geomorfologie

Zoals eerder gemeld in hoofdstuk 1 is er een groot aantal initiatieven voor windenergie op zee. Om de documenten van de diverse initiatiefnemers consistent te kunnen beoordelen, stelt het bevoegd gezag het verplicht om de resultaten van de vergelijking van alternatieven voor natuur, milieu en geomorfologie volgens een vast stramien in het MER op te nemen.

Derhalve dient de navolgende tabel te worden ingevuld.

N.B. De tabel komt niet in de plaats van alle in de richtlijnen opgenomen eisen en verplichtingen, inclusief bijbehorende tekstuele toelichtingen. De initiatiefnemer dient namelijk aan al deze eisen en verplichtingen te voldoen, ook in het geval dat de tabel volledig is ingevuld.

Tabel 5: samenvattende MER-tabel voor vergelijking van alternatieven (natuur, milieu en geomorfologie)

			Alternatief 1								Alternatief 2								Alternatief 'x'								
Effecten (A)	Fase	Referentie situatie (huidige situatie + autonome ontwikkeling)	Effect alternatief/variant 1		Effect na toepassing van mitigerende en compenserende maatregelen		Cumulatieve effecten van 1.000 MW aan parken-geclusterd (E)		Cumulatieve effecten van 1.000 MW aan parken-versnipperd		Effect alternatief/variant 2		Effect na toepassing van mitigerende en compenserende maatregelen		Cumulatieve effecten van 1.000 MW aan parken-geclusterd		Cumulatieve effecten van 1.000 MW aan parken-versnipperd		Effect i alternatief/variant x		Effect na toepassing van mitigerende en compenserende maatregelen		Cumulatieve effecten van 1.000 MW aan parken-geclusterd		Cumulatieve effecten van 1.000 MW aan parken-versnipperd		
			Tijdelijk Lange termijn/ permanent	Tijdelijk Lange termijn/ permanent	Tijdelijk Lange termijn/ permanent	Tijdelijk Lange termijn/ permanent	Tijdelijk Lange termijn/ permanent	Tijdelijk Lange termijn/ permanent	Tijdelijk Lange termijn/ permanent	Tijdelijk Lange termijn/ permanent	Tijdelijk Lange termijn/ permanent	Tijdelijk Lange termijn/ permanent	Tijdelijk Lange termijn/ permanent	Tijdelijk Lange termijn/ permanent	Tijdelijk Lange termijn/ permanent	Tijdelijk Lange termijn/ permanent	Tijdelijk Lange termijn/ permanent	Tijdelijk Lange termijn/ permanent	Tijdelijk Lange termijn/ permanent	Tijdelijk Lange termijn/ permanent	Tijdelijk Lange termijn/ permanent	Tijdelijk Lange termijn/ permanent	Tijdelijk Lange termijn/ permanent	Tijdelijk Lange termijn/ permanent	Tijdelijk Lange termijn/ permanent	Tijdelijk Lange termijn/ permanent	
Trekvogels	Aanleg	(B)	(C)																								
	Gebruik																										
	Afbraak																										
Broedvogels	Aanleg																										
	Gebruik																										
	Afbraak																										
Niet-broedende vogels	Aanleg																										
	Gebruik																										
	Afbraak																										

			Alternatief 1						Alternatief 2						Alternatief 'x'												
Effecten (A)	Fase	Referentie situatie (huidige situatie + autonome ontwikkeling)	Effect alternatief/variant 1		Effect na toepassing van mitigerende en compenserende maatregelen		Cumulatieve effecten van 1.000 MW aan parken-geclusterd (E)		Cumulatieve effecten van 1.000 MW aan parken-versnipperd		Effect alternatief/variant 2		Effect na toepassing van mitigerende en compenserende maatregelen		Cumulatieve effecten van 1.000 MW aan parken-geclusterd		Cumulatieve effecten van 1.000 MW aan parken-versnipperd		Effect i alternatief/variant x		Effect na toepassing van mitigerende en compenserende maatregelen		Cumulatieve effecten van 1.000 MW aan parken-geclusterd		Cumulatieve effecten van 1.000 MW aan parken-versnipperd		
			Tijdelijk Lange termijn/ permanent	Tijdelijk Lange termijn/ permanent	Tijdelijk Lange termijn/ permanent	Tijdelijk Lange termijn/ permanent	Tijdelijk Lange termijn/ permanent	Tijdelijk Lange termijn/ permanent	Tijdelijk Lange termijn/ permanent	Tijdelijk Lange termijn/ permanent	Tijdelijk Lange termijn/ permanent	Tijdelijk Lange termijn/ permanent	Tijdelijk Lange termijn/ permanent	Tijdelijk Lange termijn/ permanent	Tijdelijk Lange termijn/ permanent	Tijdelijk Lange termijn/ permanent	Tijdelijk Lange termijn/ permanent	Tijdelijk Lange termijn/ permanent	Tijdelijk Lange termijn/ permanent	Tijdelijk Lange termijn/ permanent	Tijdelijk Lange termijn/ permanent	Tijdelijk Lange termijn/ permanent	Tijdelijk Lange termijn/ permanent	Tijdelijk Lange termijn/ permanent	Tijdelijk Lange termijn/ permanent	Tijdelijk Lange termijn/ permanent	
Zeezoogdieren	Aanleg																										
	Gebruik																										
	Afbraak																										
Vissen	Aanleg																										
	Gebruik																										
	Afbraak																										
Benthos	Aanleg																										
	Gebruik																										
	Afbraak																										
Geomorfologie	Aanleg	(D)																									
	Gebruik																										
	Afbraak																										

-
- (A) Ga uit van de soorten waarop negatieve effecten worden verwacht
 - (B) Geef in deze kolom de grootte van de populatie die wordt beschouwd;
 - (C) Geef het geschatte, gekwantificeerde effect aan als verandering van de grootte van de beschouwde populatie ten opzichte van de referentiesituatie.
Geef de verandering t.o.v. de referentiesituatie aan in percentages. Indien een effect niet gekwantificeerd kan worden, dan dient het effect met de symbolen '+' en '-' te worden uitgedrukt. Hierbij dient uit te worden gegaan van een 5-puntsschaal, ofwel '++', '+', '0', '-', '--'.
 - (D) Geef het areaal aan (ha) van het relevante object
 - (E) Met inbegrip van het eigen initiatief

8 Leemten in informatie

Het MER moet aangeven over welke milieuaspecten geen informatie kan worden opgenomen vanwege gebrek aan gegevens. Deze inventarisatie moet worden toegespitst op die milieuaspecten, die (vermoedelijk) in verdere besluitvorming een belangrijke rol spelen. Op die manier kan worden beoordeeld, wat de consequenties moeten zijn van het gebrek aan milieu-informatie.

Beschreven moet worden:

- welke onzekerheden zijn blijven bestaan en wat hiervan de reden is;
- in hoeverre op korte termijn zou kunnen worden voorzien in de leemten in informatie;
- hoe ernstig leemten en onzekerheden zijn voor het te nemen besluit.

9 Monitoring- en Evaluatieprogramma

Het bevoegd gezag geeft bij het besluit aan op welke wijze en op welke termijn een evaluatieonderzoek zal moeten worden verricht om de voorspelde effecten met de daadwerkelijk optredende effecten te kunnen vergelijken en zo nodig aanvullende mitigerende maatregelen te treffen. In het MER dient een aanzet tot een programma voor dit onderzoek te worden gedaan. Het te verrichten evaluatieonderzoek dient tevens invulling te geven aan de onzekerheden in de gebruikte voorspellingsmethoden en de geconstateerde leemten in kennis.

Op voorhand dienen de volgende onderwerpen in het Monitoring- en Evaluatieprogramma (MEP) opgenomen te worden:

- de energieopbrengst;
- de effecten op vogels²², zeezoogdieren²³, en de visstand (inclusief oasefunctie);
- de effecten op radarverstoring (militair, scheepvaart, luchtvaart);
- het aantal aandrijvingen en aanvaringen;
- het aantal bijna-incidenten.

Voor een correcte uitvoering van het MEP is een nulmeting voor de diverse te onderzoeken effecten noodzakelijk. Waar gegevens van reeds uitgevoerde nulmetingen beschikbaar zijn, kunnen deze gebruikt worden voor de beschrijvingen en voorspellingen in het MER.

Anderzijds kan ook informatie, die vergaard wordt voor het MER, dienen als basismateriaal voor het MEP.

Maak in de uitwerking van het MEP onderscheid in de verschillende fasen van het project, namelijk aanleg (bouw en transport), gebruik (gebruik, beheer en onderhoud) en beëindiging (afbraak en verwijdering).

²² Doe gestandaardiseerd en kwantitatief onderzoek naar vogelslachtoffers en vogelhinder (verstoring, barrièrewerking). Daarnaast is het van belang om de effecten van vogelaanvaringen en vogelhinder te beschrijven op de staat van instandhouding van de betrokken soorten. Onderzoek of bepaalde vogelsoorten windturbineparken als schuil- en rustplaats gebruiken, alsmede de effecten van verschillende typen verlichting.

²³ Onderzoek bijvoorbeeld de effecten van geluid en trillingen.

10 Vorm, presentatie en samenvatting

Projectspecifiek

Met betrekking tot het initiatief 'Oost Friesland' dient te worden voldaan aan de 'grensoverschrijdende' voorschriften uit de Wet milieubeheer (o.a. art. 7.10 lid 2 en 7.12 lid 7 Wm). In dit kader dient het MER in de Nederlandse taal te zijn gesteld, en dient zowel een Nederlandstalige als Duitstalige samenvatting te worden bijgevoegd.

Bijzondere aandacht verdient de presentatie van de vergelijkende beoordeling van de alternatieven. De onderlinge vergelijking dient bij voorkeur te worden gepresenteerd met behulp van tabellen, figuren en kaarten. Voor de presentatie wordt verder aanbevolen om:

- het MER zo beknopt mogelijk te houden, onder andere door achtergrondgegevens (die conclusies, voorspellingen en keuzen onderbouwen) niet in de hoofdtekst zelf te vermelden, maar in een bijlage op te nemen;
- een verklarende woordenlijst, een lijst van gebruikte afkortingen en een literatuurlijst bij het MER op te nemen;
- bij gebruik van kaarten recent kaartmateriaal te gebruiken, topografische namen en geografische coördinaten goed leesbaar weer te geven en een schaal en duidelijke legenda erbij te voegen.

Te overwegen valt voor de verschillende initiatieven van de initiatiefnemer een generiek MER op te stellen, dat per windturbinepark via oplegnotities wordt aangevuld met de noodzakelijke locatie – of windturbinepark-specifieke informatie.

De samenvatting is het deel van het MER dat het meest wordt gelezen en verdient daarom bijzondere aandacht. Het moet als zelfstandig document leesbaar zijn en een goede afspiegeling zijn van de inhoud van het MER. Daarbij moeten de belangrijkste zaken zijn weergegeven, zoals:

- de hoofdpunten voor de besluitvorming;
- de voorgenomen activiteit en de alternatieven;
- de belangrijkste effecten voor het milieu bij het uitvoeren van de voorgenomen activiteit en de alternatieven;
- de vergelijking van de alternatieven en de argumenten voor de selectie van het mma en het voorkeursalternatief;
- mogelijkheden voor preventieve, mitigerende en compenserende maatregelen;
- belangrijke leemten in kennis.

Lijst met afkortingen

Cmer	Commissie voor de milieueffectrapportage
CO ₂	koolstofdioxide
COWRIE	Collaborative Offshore Wind Research into the Environment
EHS	Ecologische Hoofdstructuur
ENR	En Route
FF-wet	Flora- en Faunawet
GBEW	Gebied met Bijzondere Ecologische Waarden
HMR	Helicopter Mainroute
HPZ	Helicopter Protected Zone
HTZ	Helicopter Traffic Zone
IBN2015	Integraal Beheerplan Noordzee 2015
kWh	kiloWattuur
m.e.r.	milieu-effectrapportage (proces)
MER	Milieu-effectrapport (eindproduct)
MEP	Monitoring- en Evaluatieprogramma
mma	meest milieuvriendelijke alternatief
MW	MegaWatt
Nb-wet	Natuurbeschermingswet
NCP	Nederlands Continentaal Plat
NSW	Near Shore Windpark (ook wel: offshore windpark Egmond aan Zee)
Q7-WP	Q7-Windpark
SAMSON	Safety Assessment Models for Shipping and Offshore in the North Sea
SBZ	Speciale Beschermingszone aangewezen in het kader van de Vogelrichtlijn en/of aangemeld in het kader van de Habitatrichtlijn
UK	United Kingdom (Verenigd Koninkrijk)
VFG	Visual Flight Guide
VHR	Vogel- en Habitat Richtlijn
VTs	Vessel Traffic Services
Wbr	Wet beheer rijkswaterstaatswerken

Bijlage 1: Nota van antwoord op inspraakreacties

Zie bijlage.

Volgnummer: 1 Afzender: Stichting de Noordzee F.C. Groenendijk Drieharingstraat 25 3511BH UTRECHT Kenmerk:	
Kernpunt(en) van de inspraak:	Reactie van Bevoegd Gezag:
1 De indruk is dat de startnotities onder grote tijdsdruk zijn opgesteld. De kwaliteit van de startnotities is miniem, geven onvoldoende inzicht in de voorgenomen activiteiten en de mogelijke effecten en wat hierover in het MER geschreven gaat worden. 2 Stichting de Noordzee is niet tegen windenergie op zee. Wel is de organisatie voorstander van een gefaseerde stapsgewijze implementatie van offshore windenergie. De huidige regelgeving is aanleiding om zeer kritisch naar het traject van vergunningverlening te kijken. 3 De stichting twijfelt aan de juiste toepassing van artikel 7.12, Wet milieubeheer. Een startnotitie dient een <i>globale</i> beschrijving te geven. De startnotitie van Raedthuys is eerder <i>miniem</i>. 4 De startnotities voldoen niet aan artikel 2 van de 'Regeling startnotitie milieu-effectrapportage'.	<i>1 De ingediende startnotities voldoen aan de wettelijke eisen hiervoor (re. 'Regeling startnotitie milieu-effectrapportage', 4 nov. 1993). Overigens is het Bevoegd Gezag van mening dat het bij de door de initiatiefnemer ingediende startnotities inderdaad gaat om een minimale conformering aan deze eisen.</i> <i>De kwaliteit van de milieu-effectrapportage hangt voor het overgrote deel af van de conformering aan de af te geven Richtlijnen en de feitelijke inhoud van het MER. Dit laatste document zal - na indiening van het MER door de initiatiefnemer - door ondermeer het Bevoegd Gezag, de Commissie voor de m.e.r., de wettelijke adviseurs en de mogelijkheid van inspraak, nader worden onderworpen t.a.v. de specifieke inhoud en kwaliteit.</i> <i>2 De keuze voor windenergie op zee is door de overheid gemaakt in de Derde Energienota en de Nota Ruimte. Hierin is tevens een afweging gemaakt over nut en noodzaak van het plaatsen van windturbineparken op zee. De verdere opmerking wordt ter kennisgeving aangenomen.</i> <i>3. Zie het antwoord op onderdeel 1.</i> <i>4. Zie het antwoord op onderdeel 1.</i>

Volgnummer: 2 Kenmerk:	Afzender: E-Connection project BV M.A.J. Kortenoever Postbus 101 3980CC BUNNIK
Kernpunt(en) van de inspraak:	Reactie van Bevoegd Gezag:
1 De startnotitie gaat uit van één inrichting bestaande uit één windpark. Elk windpark (i.c. Scheveningen 2,4,5) wordt echter gerealiseerd op twee afzonderlijke locaties. 2 De locaties bevinden zich aan beide zijden van een scheepvaartroute, een tracé en een kabel. Dit is niet toegestaan op grond van de beleidsregels Wet beheer Rijkswaterstaatwerken. 3 Op grond van de Beleidsregels dienen gegevens over de gegevens over de gevolgen voor het milieu in de vorm van een MER zijn overlegd en de relevante bepalingen van Hoofdstuk 7 van de Wm zijn toegepast en de procedure als beschreven in afdeling 13.2 van de Wm is gevolgd. De locaties zijn allen meer dan 1000 meter breed en volgens de jurisprudentie is er dan geen sprake van één inrichting. De startnotitie dient afzonderlijk voor elke locatie te worden ingediend.	<i>1 Dat het bij de betreffende parken gaat om twee afzonderlijke locaties is een onjuiste veronderstelling. Ingeval van 'Scheveningen 2 wordt het park o.m. doorsneden door een scheepvaartroute, in geval van 'Scheveningen 4' o.m. door (een toekomstig tracé van) een elektriciteitskabel, en in geval van Scheveningen 5 o.m. door twee telecomkabels. Dit is ook in een conceptreactie van het Bevoegd gezag aan de initiatiefnemer gemeld, gelijk als in de door de inspreker genoemde brief (ref. AMU/868).</i> <i>Dit betekent echter niet dat het park in twee delen zou moeten worden gezien onder de huidige Beleidsregels, maar wel dat er bij de realisatie van het park rekening moet worden gehouden met wettelijke en praktische afstanden voor bijv. veiligheidszones en onderhoudszones. Conform de Beleidsregels mag een park, c.q. locatie, niet groter zijn dan 50 km², en genoemde initiatieven voldoen aan deze oppervlakte-eis. Zie verder ook de reactie op onderdeel 3.</i> <i>2 Zie reactie op onderdeel 1.</i> <i>3 De eerstgenoemde alinea van dit onderdeel van de inspraak komt rechtstreeks voort uit de toelichting op de Beleidsregels, en vormt dan ook het vigerend beleid. De onderhavige locaties worden i.c. beschouwd als één inrichting aangezien de sublocaties functioneel, technisch en organisatorisch met elkaar zijn verbonden, en in elkaars onmiddellijke nabijheid zijn gelegen. Functioneel en technisch is dit het geval door de kabels die de locaties zullen verbinden met elkaar. Organisatorisch is dit het geval doordat de twee delen van het windturbinepark in eigendom van dezelfde onderneming is en operationeel als een installatie zullen worden beheerd. Ook is sprake van ligging van de sub-delen in de onmiddellijke nabijheid van elkaar, gezien in het perspectief van de afmetingen/grootte van de locaties.</i> <i>Deze benadering is door de Raad van State in verschillende arresten onderschreven.</i>

Volgnummer: 3 Kenmerk:	Afzender: Landelijke Vereniging tot Behoud van de Waddenzee J.M. Stoop Postbus 90 8860 AB HARLINGEN
Kernpunt(en) van de inspraak:	Reactie van Bevoegd Gezag:
1 Er blijkt niet uit de startnotitie voor het windpark 'Oost Friesland' dat drie locaties worden geclaimd, wel uit de kaart van Rijkswaterstaat. 2 De veiligheidszone van 500 meter is volstrekt onvoldoende om rampen te voorkomen, met alle milieugevolgen van dien. Dit aspect dient in het MER te worden aangegeven, en hoe dit voorkomen kan worden. 3 Welk type kabel zal worden gebruikt voor de aanlanding van de stroom? Wat zijn daar de effecten van? Is er een milieuvriendelijker alternatief? 4 Ook de effecten op het aquatisch milieu voor wat betreft andere organismen (dan vissen) moeten worden onderzocht, waaronder de zeehonden en bruinvissen. 5 Aandacht voor het soort verlichting is gewenst. Gezien de verstoring door licht, niet alleen voor de mensen, maar ook voor het zeeleven, is het van belang dat er gekeken wordt naar varianten met de minste verstoring.	<i>1 Het initiatief 'Oost Friesland' bestaat uit een locatie met een oppervlakte (ruimschoots) groter dan 50 km2. Volgens de startnotitie zal binnen dit gebied een windpark worden gerealiseerd met een oppervlakte van maximaal 50 km2, geheel conform de Beleidsregels. De initiatiefnemer dient in het MER aan te geven hoe de exacte locatie van het windpark zal worden bepaald (omvang, incl. vermogen). Volgens hoofdstuk 4 van de Richtlijnen dient de ruimtelijke claim van het initiatief te worden gedefinieerd, met inbegrip van de gevolgen voor alle relevante aspecten daarbij. In casu worden de drie sub-delen waaruit het totale 'zoekgebied' bestaat gescheiden door twee kabels, waaromheen een onderhoudszone van ten minste 500 meter aan één kant en 1000 meter aan de ander kant dient te worden aangehouden. Zie verder ook het antwoord op onderdeel 1 en 3 van inspraakreactie nr. 2.</i> <i>2 Hoofdstuk 5 van de Richtlijnen schrijft voor dat de kans op ongelukken door aandrijvingen en aanvaringen, inclusief de milieugevolgen daarvan, in het MER beschreven dient te worden. In hoofdstuk 6 staat beschreven dat mitigerende maatregelen, ter beperking van de negatieve veiligheidseffecten voor de scheepsvaart, dienen te worden onderzocht in de m.e.r. Met betrekking tot het initiatief 'Oost Friesland' dient daarnaast met name additionele, expliciete, aandacht te worden geschonken aan zowel de ligging van het windpark - en bijbehorende van belang zijnde omstandigheden en effecten - in de nabijheid van de Waddenzee en het Waddengebied, als aan van belang zijnde (internationale) grensoverschrijdende omstandigheden en effecten vanwege de ligging in de nabijheid van de Nederlands-Duitse grens van de EEZ en de territoriale zee.</i> <i>3 Conform hoofdstuk 4 van de Richtlijnen dienen zowel de effecten van het park, het transformatorstation en de te gebruiken kabel(s) (incl. aanlanding) te worden beschreven. Ook alternatieven/varianten dienen te worden beschreven, waaronder alternatieven in tracé, aanlandingsplaats en toe te passen kabelsysteem. Daarbij is het soort kabel niet maatgevend, maar de directe en indirecte effecten daarvan op bijv. vissen en zeezoogdieren.</i> <i>4 Volgens hoofdstuk 5 van de Richtlijnen dienen o.m. de effecten op de levende natuur in het MER te worden beschreven. Daaronder vallen o.m. de effecten op vogels, zeezoogdieren, vissen, bodemfauna.</i>

	5. Volgens hoofdstuk 5 van de Richtlijnen moet in het MER beschreven worden in hoeverre de windturbines vanaf de kust zichtbaar zijn. Hierbij dient o.m. de invloed van verlichting beschouwd te worden. In hoofdstuk 6 van de Richtlijnen staat opgenomen dat de (vergroting van de) detecteerbaarheid van de windmolens voor vogels dient te worden onderzocht (als mitigerende maatregel).
--	--

Volgnummer: 4		Afzender:	Luchtverkeersleiding Nederland R.F. Overgoor Postbus 75200 1117ZT SCHIPHOL
Kenmerk:			
Kernpunt(en) van de inspraak:		Reactie van Bevoegd Gezag:	
1 In de milieu-effectrapportages zouden de gevolgen van de windparken op de bereikbaarheid van mijnbouwinstallaties (off shore platformen) beschreven moeten worden. Hierbij moet rekening gehouden worden met de aanwezigheid van helicopter protected zones, helicopter traffic zones en helicopter main zones. Informatie hierover is te vinden op www.ais-netherlands.nl onder ENR 6-3.3 noordzee-operaties. 2 In de milieu-effectrapportages zouden de gevolgen van de windparken op het radiocommunicatie- en radarsignaal voor de luchtvaart beschreven moeten worden. Hierbij moet rekening worden gehouden met de uitbreiding van het radiocommunicatiesysteem in 2005 - 2006 en de realisatie van een radarsysteem in 2006 - 2008.		<i>1 In hoofdstuk 2 van de Richtlijnen staat als 'gebruiksfunctie' (ook) aangegeven dat offshore helicopter operaties - bijvoorbeeld in het kader van de bereikbaarheid van mijnbouwinstallaties - dienen te worden meegenomen in de m.e.r. In de toelichting daarbij staat aangegeven dat zaken als HPZ, HTZ en HMR daarbij van belang zijn. In de locatiekeuze (hoofdstuk 3) dient dit aspect in de afweging te worden meegenomen.</i> <i>2 In hoofdstuk 2 van de Richtlijnen staat als 'gebruiksfunctie' ook aangegeven dat het aspect van telecommunicatie dient te worden meegenomen in de m.e.r. In de locatiekeuze (hoofdstuk 3) dient dit aspect in de afweging te worden meegenomen</i>	

Volgnummer: 5 Afzender: H.T. Pleij Plein 2 2471AN ZWAMMERDAM Kenmerk:	
Kernpunt(en) van de inspraak:	Reactie van Bevoegd Gezag:
Inspreker is tegenstander van de bouw van windturbineparken in de Noordzee vanwege: 1 De kosten. De windturbineparken zijn onderhoudsgevoelig en duur. 2 De grote kans op een black-out. Bij sterke afhankelijkheid van windenergie neemt de kans op een black-out in het elektriciteitsnet sterk toe. Dit kan grote maatschappelijke consequenties hebben. Voor de wetenschappelijke onderbouwing van dit gevaar wordt verwezen naar de Zembla documentaire over windenergie van een aantal maanden geleden.	<i>1 De keuze voor windenergie op zee is door de overheid gemaakt in de Derde Energienota en de Nota Ruimte. Hierin is tevens een afweging gemaakt over nut en noodzaak van het plaatsen van windturbineparken op zee. In hoofdstuk 4 dient het beheer en onderhoud van het park te worden beschreven, volgens hoofdstuk 5 dienen ook de effecten daarvan te worden onderzocht. In hoofdstuk 5 van de Richtlijnen is verder o.a. opgenomen dat de energieopbrengst en emissiebalans dient te worden beschreven. De rest van de opmerking doet in het kader van deze m.e.r.-procedure verder niet ter zake.</i> <i>2 Zie antwoord op onderdeel 1.</i>

Volgnummer: 6 Afzender: J.D. van der Toorn Brink 66 3861VB NIJKERK GLD Kenmerk:	
Kernpunt(en) van de inspraak:	Reactie van Bevoegd Gezag:
1 In de aandachtspunten voor de m.e.r. valt op dat zeezoogdieren niet genoemd worden. De effecten van windturbines op zeezoogdieren zijn nog niet onderzocht. Onlangs is door de Universiteit van Kiel een project gestart om deze effecten te meten. 2 Bij onderzoek naar de effecten op zeezoogdieren zal bijzondere aandacht besteed moeten worden aan verdeling (verschuiving) van voedselbronnen en aan akoestische aspecten. Geluidsniveaus en frequentiespectrum onder water dienen in kaart te worden gebracht en te worden vergeleken met het audiogram van relevante soorten. 3 Er zijn aanwijzingen dat walvisachtigen gebruik maken van het aardmagnetisch veld voor long-range navigatie. Er dient onderzocht te worden of de leidingen die de energie aan land brengen geen meetbare verstoringen van het magnetisch veld tot gevolg hebben. Dit dient mede gezien te worden in het licht van verdragen voor bescherming van walvisachtigen.	<i>1 In hoofdstuk 5 van de Richtlijnen is opgenomen dat de effecten op onderwaterleven in de m.e.r. dienen te worden onderzocht. Zeezoogdieren zijn daarin expliciet benoemd. Verder is in hoofdstuk 2 van de Richtlijnen opgenomen dat de best beschikbare en meest recente informatie dient te worden gebruikt.</i> <i>2 Zie het antwoord op onderdeel 1. Foerageergebieden en –gedrag dient in kaart te worden gebracht. Ook dient er aandacht te worden besteed aan de effecten van geluidsproductie tijdens aanleg, gebruik (beheer en onderhoud) en verwijdering van windturbines.</i> <i>3 In hoofdstuk 5 van de Richtlijnen is aangegeven dat in de m.e.r. de effecten van elektromagnetische velden rondom de elektriciteitskabels onderzocht dienen te worden.</i>

Volgnummer: 7 Kenmerk:	Afzender: Corems Adviesburo Milieu technieken H.A. de Boer Postbus 3039 1270EA HUIZEN
Kernpunt(en) van de inspraak:	Reactie van Bevoegd Gezag:
1 Evenals aanleg van dammen zou aanleg van windparken in de Noordzee de natuurlijke zandsuppletie langs de kust kunnen versterken, dus compensatie bieden voor de afslag bij stormen. Indien niet tijdig - dus vooraf - een goed bestemmingsplan Ruimtelijke Ordening wordt opgesteld, van wordt nieuw land meteen als wildgroei in gebruik genomen. 2 In snel toenemende mate wordt het Noordzeegebied binnen de 12 mijlszone gezien als een voor economische activiteiten benutbaar gebied waarbij ook de EEZ interessant is. 3 Klimaatverandering en zeespiegelstijging noodzaken tot ingrijpende maatregelen om het achterland te beschermen. 4 Het kustgebied vormt voor toerisme een zeer belangrijk en aantrekkelijk gebied, en vormt een belangrijke economische activiteit. Wat gemakkelijk in gedrang kan komen. 5 Op korte termijn moet een bestemmingsplan Ruimtelijke Ordening worden opgesteld voor de 12 mijlszone buiten de Noordzeekust. Pas daarna kunnen de plaatsen voor de windmolenparken als hier bedoeld, definitief toegewezen worden.	<i>1 De keuze voor windenergie op zee is door de overheid gemaakt in de Derde Energienota en de Nota Ruimte. Hierin is tevens een afweging gemaakt over nut en noodzaak van het plaatsen van windturbineparken op zee. De locatiekeuze dient volgens Hoofdstuk 3 van de Richtlijnen nader te worden uitgewerkt. De effecten op (o.a.) de geomorfologie door de oprichting van een windpark dienen in de m.e.r. nader te worden onderzocht (o.a. hoofdstuk 5). Het lijkt overigens niet aannemelijk dat de effecten optreden zoals de inspreker suggereert. Bestemmingsplannen zijn overigens alleen van toepassing tot aan de zeewaartse gemeentelijke 1 kilometer grens.</i> <i>2 Volgens de Beleidsregels is het niet toegestaan een vergunning voor windparken af te geven binnen de 12 mijlszone. Volgens de Richtlijnen dienen alle (incl. economische) relevante gebruiksfuncties waarop het windpark een effect kan hebben, te worden onderzocht en beschreven.</i> <i>3 De inzet van duurzame energiebronnen, waaronder windenergie op zee, is bedoeld om de effecten van klimaatverandering en zeespiegelstijging tegen te gaan. De hele 'mix' van zowel het Nederlandse en internationale klimaatbeleid zal bepalen in hoeverre de te ondernemen acties voldoende succesvol zijn om de klimaatverandering en zeespiegelstijging voldoende te keren.</i> <i>4 De keuze voor windenergie op zee is door de overheid gemaakt in de Derde Energienota en de Nota Ruimte. Hierin is tevens een afweging gemaakt over nut en noodzaak van het plaatsen van windturbineparken op zee. De locatiekeuze dient volgens hoofdstuk 3 van de Richtlijnen nader te worden uitgewerkt. De effecten op andere gebruiksfuncties (o.a.) de (recreatie-) scheepsvaart en het landschap (visualisatie) door de oprichting van een windpark dienen in de m.e.r. nader te worden onderzocht (o.a. hoofdstuk 5).</i> <i>5 In de Nota Ruimte is opgenomen dat in de gehele EEZ de bouw van windturbineparken in beginsel is toegestaan buiten de volgende specifieke uitsluitingsgebieden: de in de mijnbouwregeling vastgelegde scheepvaartroutes en clearways, aanloop- en ankergebieden, de defensierestrictiegebieden en de reserveringsgebieden voor de winning van beton- en metselzand.</i>

Volgnummer: 8 Kenmerk:	Afzender: Bundesamt für Seeschifffahrt und Hydrographie Dr. Nolte Bernhard-Nocht-Str. 78 20359 Germany
Kernpunt(en) van de inspraak:	Reactie van Bevoegd Gezag:
Bundesamt für Seeschifffahrt und Hydrographie: <u>Vooraf:</u> de ingekomen (Duitse) commentaren zijn grotendeels identiek aan de eerdere ingediende commentaren op het park 'Rifgrond' van Evelop B.V. 1 Met de standaard voor een milieu-effectrapportage, zoals beschreven op de website van het Bundesamt für Seeschifffahrt und Hydrographie, zou in de richtlijnen rekening worden gehouden. 2 In de richtlijnen moet een oppervlakte-berekening van kunstmatige harde substraten en natuurlijke sedimenttypen worden opgenomen om het percentage geïntroduceerde nieuwe substraattypen te vergelijken met de natuurlijke omstandigheden. 3 De warmte-effecten van elektriciteitskabels van een windpark op het sediment en de benthos zijn in Duitsland onderwerp van discussie. Deutsche Telekom: 4 Door het oostelijk deel van de locatie bevinden zich twee telecomkabels die buiten bedrijf zijn. Twee nog werkzame internationale telecommunicatiekabels liggen tussen de locatie 'Oost Friesland' en het vasteland. Deze kabels landen in Duitsland aan. De telecommunicatiekabels zouden gekruist worden door de hoogspanningskabels van het windturbinepark naar het vasteland. De inspreker stelt voor om KPN Telecom (Maintenance Operation Cable Stations) te betrekken om de belangen voor de telecommunicatiesector te kunnen behartigen. Wasser- und Schifffahrtsdirektion Nordwest: 5 Door de oprichting van het windpark 'Oost Friesland' wordt een kunstmatig obstakel gecreëerd in het midden van het verkeersscheidingsgebied Terschelling German Bight met een hoge verkeersintensiteit. Het windpark bezet het gehele gebied dat de vaargeulen scheidt over een lengte van 25 zeemijlen. Hierdoor ontstaat een groot risico voor de scheepvaartveiligheid. De kans is groot dat zich - gezien de nabijheid tot hoofdscheepvaartroutes - een aanvaring voordoet. Gezien de nabijheid van de Nederlands/Duitse grens en de overheersende windrichting zal dat zeer waarschijnlijk ook	<u>Opmerking vooraf:</u> <i>Het initiatief 'Oost Friesland' is voorgelegd aan het Bundesamt für Seeschifffahrt und Hydrographie, als bevoegd gezag in Duitsland. Deze heeft vervolgens inspraakreacties in Duitsland verzameld en gebundeld. Alle inspraakreacties zijn hier opgenomen, onder vermelding van iedere afzender.</i> <i>1 Het Nederlandse en Duitse bevoegd gezag hebben regelmatig contact. Het genoemde document is bekend en is grotendeels vergelijkbaar met de Richtlijnen. Het Duitse document gaat met name dieper in op de aspecten van monitoring. In het MER dien een eerste aanzet te worden gegeven tot evaluatie. In de Wbr-vergunningsvoorschriften zal hierop worden voortgeborduurd.</i> <i>2 In hoofdstuk 2 van de Richtlijnen is geomorfologie één van de voorgescreven onderzoeks(milieu-) aspecten. Dit dient in de beschrijving van zowel de bestaande als de te verwachten milieueffecten (conform hoofdstuk 5) te worden beschreven.</i> <i>3 Dit onderwerp is verwerkt in hoofdstuk 5 van de Richtlijnen. De effecten van lokale opwarming van de bodem rondom de elektriciteitskabels op zeezoogdieren en vissen dienen te worden beschreven.</i> <i>4 Het is bij het bevoegd gezag bekend welke telecomkabels aanwezig zijn in het gebied. Dit is ook gemeld aan de initiatiefnemer. Bovendien is alle relevante geografische informatie beschikbaar via internet.</i> <i>In hoofdstuk 2 en 5 van de Richtlijnen is opgenomen dat de gevolgen voor andere gebruiksfuncties, waaronder (telecom)kabels beschreven moeten worden.</i> <i>Tijdens de m.e.r.- en vergunningprocedure vindt afstemming plaats tussen de initiatiefnemer en het bevoegd gezag over het voorgenomen kabeltracé (en te onderzoeken varianten). Daarbij beveelt het bevoegd gezag aan om voorafgaand aan de vergunningverlening een kruisingsovereenkomst te sluiten met eigenaren van alle liggende kabels en leidingen.</i> <i>5 Scheepvaartveiligheid is een onderwerp dat expliciet aan de orde komt in hoofdstuk 5 van de Richtlijnen. Daarin staat aangegeven dat o.m. de kans op aanvaringen en aandrijvingen, incl. de milieugevolgen daarvan, dient te worden uitgewerkt (zowel in Nederland als in Duitsland). Ook radarzichtbeperkingen dienen te worden meegenomen, c.q. het effect van de turbines op</i>

gevolgen hebben op het Duitse grondgebied. Verder merkt de inspreker op dat er gevaarlijke situaties kunnen ontstaan door verblinding en spiegelingen, onderhoudsverkeer en visuele en radartechnische 'obstructie'. 6 Tussen de drie deelgebieden van het initiatief 'Oost Friesland' zijn corridors van ca. 1100 m. voorzien. Er wordt opgemerkt dat dit diverse problemen kan geven, bijv. bij meerdere schepen in deze doorvaarten, en de beperkte uitwijkmogelijkheden. 7 Het voorgenomen windpark 'Oost Friesland' heeft een barrièrewerking. Dit leidt tot concentratie van het Noord-Zuid-verkeer met convergerende en divergerende scheepsbewegingen, bijvoorbeeld aan de oostzijde van het windpark. Langere reistijden en aanzienlijke economische schade voor de scheepvaart op de Eems zullen hiervan het gevolg zijn. Bovendien wordt de Eemshaven slechter bereikbaar, wat ook economische nadelen heeft. 8 Er moet onderzocht worden of de oprichting van het windpark 'Oost Friesland' in strijd is met de United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS) van 10 december 1982, met name art. 60, sectie 7, en art. 78, sectie 2. 9 Volgens de tekening bevindt zich een klein deel van het windpark 'Oost Friesland' zich in het Duitse deel van het continentaal plat. Voor zover dit geen fout betreft is dit derhalve vergunningsplichtig, maar toestemming hiervoor van de WSD-NW (=inspreker) kan niet in het vooruitzicht worden gesteld. 10 Bovendien is volgens de tekening te zien dat bebouwing is voorzien in een deel van het verkeersscheidingstelsel Terschelling German Bight, en dat het windpark 'Oost Friesland' de eenrichtings-route aldaar raakt. Los van de vraag of dit volgens internationaal zeerecht is toegestaan, wordt door de inspreker aangegeven dat deze route <i>in zijn geheel</i> ter beschikking dient te staan, ook veiligheidszones mogen hierop geen inbreuk maken, c.q. in de weg liggen. 11 Voorgesteld wordt om in dit geval af te zien van in ieder geval het oostelijk deel van het windpark dan wel het gehele park in westelijke richting te verplaatsen. Bovendien moeten de cumulatieve effecten onderzocht worden met andere in de nabijheid voorgenomen windparken in de Duitse Exclusieve Economische Zone en de Duitse territoriale wateren. 12 Hoewel het windturbinepark 'Oost Friesland' zich buiten het gebied van het Eems-Dollardverdrag (1960) bevindt, is dit wel van belang voor de Eemskommissie. Deze commissie zou zich met deze zaak moeten bezighouden en zo nodig afzonderlijk een standpunt moeten innemen. Niedersächsisches Ministerium für den ländlichen Raum, Ernährung, Landwirtschaft und Verbraucherschutz: 13 Als de windturbines zichtbaar zijn vanaf land	<i>radardekking. Hoofdstuk 6 schrijft voor dat eventuele mitigerende maatregelen ter beperking van de negatieve veiligheidseffecten dienen te worden beschreven.</i> <i>6 Het initiatief 'Oost Friesland' bestaat uit een lokatie met een oppervlakte (ruimschoots) groter dan 50 km². Volgens de startnotitie zal binnen dit gebied een windpark worden gerealiseerd met een oppervlakte van maximaal 50 km², geheel conform de Beleidsregels. De initiatiefnemer dient in het MER aan te geven hoe de exacte locatie van het windpark zal worden bepaald (omvang, incl. vermogen).</i> <i>Volgens hoofdstuk 4 van de Richtlijnen dient de ruimtelijke claim van het initiatief te worden gedefinieerd, met inbegrip van de gevolgen voor alle relevante aspecten daarbij. In casu worden de drie sub-delen waaruit het totale 'zoekgebied' bestaat gescheiden door twee kabels, waaromheen een onderhoudszone van ten minste 500 meter aan één kant en 1000 meter aan de ander kant dient te worden aangehouden. De precieze ligging van het initiatief en eventuele corridors, inclusief de breedte hiervan staat dus nog niet vast. Volgens hoofdstuk 5 van de Richtlijnen moet in de m.e.r. de effecten van het windpark, incl. eventuele corridors worden onderzocht. Op grond van de resultaten in het MER kan het bevoegd gezag besluiten of de aangevraagde locatie van het windpark, inclusief eventuele corridors acceptabel is.</i> <i>7 De beschrijving van de gevolgen voor gebruiksfuncties en overige activiteiten, waaronder scheepvaart, is in hoofdstuk 5 van de Richtlijnen opgenomen. Het tweede deel van deze opmerking is daar verwerkt. In hoofdstuk 6 is expliciet vermeld dat corridors voor de scheepvaart als mitigerende maatregel onderzocht dient te worden.</i> <i>8 In hoofdstuk 3 van de Richtlijnen is opgenomen aan welke besluitvorming dient te worden voldaan. Hieronder vallen eveneens internationale verdragen waaronder de United Nations Convention on the Law of the Sea.</i> <i>9 De oostelijke zijde van het afgebakende gebied (i.c. de veiligheidszone) ligt inderdaad over de Nederlands-Duitse begrenzing. Dit is reeds aan de initiatiefnemer gecommuniceerd. Vanuit het (Nederlandse) Bevoegd Gezag kan alleen vergunning worden verleend m.b.t. het deel van het park dat op het Nederlandse deel van het Continentaal Plat is gelegen. Daarbij zullen de standaardafstanden v.w.b. veiligheidszones gehanteerd worden. Zie verder de reactie onder nummer 6.</i> <i>10 Zie het antwoord op reactie nr. 9.</i> <i>11 In de startnotitie wordt een tweetal alternatieven benoemd, welke in de m.e.r. onderzocht zullen worden. Eén van de alternatieven betreft invulling van het westelijk deel van het gehele studiegebied. Op basis van de vergelijking van de verschillende alternatieven wordt een voorkeur uitgesproken.</i> <i>Het voorstel om voorgenomen windparken in de Duitse Exclusieve Economische Zone en de Duitse territoriale wateren bij de bepaling van cumulatieve effecten op te nemen, is verwerkt in hoofdstuk 5 van de Richtlijnen.</i>
--	--

zullen visualisaties/simulaties van het aanzicht gezien vanaf verschillende punten in Niedersachsen gemaakt moeten worden. De scope van de studie voor het Duitse windproject 'Riffgat' in de 12 mijlszone van Niedersachsen bevat de bepaling om binnen een straal van 25 km van het geplande windpark representatieve punten te kiezen die optimale zichtcondities opleveren, zowel op Duits als op Nederlands grondgebied. 14 Het voorgenomen windturbinepark bevindt zich in de buurt van scheepvaartroutes. In de startnotitie wordt gerekend met een veiligheidszone van 500 meter. Naar de opvatting van het 'scheepvaartsbestuur' in Duitsland dient aanvullend op die afstand nog eens twee zeemijl in acht genomen te worden. 15 De scheepvaart van en naar de Eens mag niet gehinderd worden door een barrièrewerking van het windpark. 16 Cumulatieve effecten moeten in samenhang met andere voorgenomen windparken (in Duitsland) bestudeerd worden. 17 Een samenvatting van het milieueffectrapport, alsmede die delen van het milieueffectrapport die betrekking hebben op grensoverschrijdende effecten, moeten in het Duits beschikbaar gesteld worden voor inspraak. Bundesamt für Naturschutz: 18 Het gebied, waar een geschikte locatie voor het voorgenomen windpark wordt gezocht, grenst aan het door Duitsland voorgedragen Habitatrichtlijn-gebied 'Borkum Riffgrund'. In het voorgedragen Habitatrichtlijn-gebied bevinden zich aanzienlijke voorkomens van de habitattypes 'riffen' en 'zandbanken'. Bruinvis, grijze zeehond en gewone zeehond komen hier gedurende het gehele jaar voor. 19 Het Bundesamt für Naturschutz gaat ervan uit dat in het bijzonder zeezoogdieren in het Flora-Fauna-Habitatgebied 'Borkum Riffgrund' gehinderd kunnen worden door geluidsemissie, vooral tijdens de bouw. Aangezien in dit gebied reeds verschillende windparken door de Duitse overheid zijn goedgekeurd moet ook rekening gehouden worden met cumulatieve effecten. Er moet ook rekening worden gehouden met mogelijke effecten van geluidsemissie op zeezoogdieren buiten het voorgedragen Habitatrichtlijn-gebied 'Borkum Riffgrund'. 20 Op het gebied van vogels is een grensoverschrijdende benadering noodzakelijk. Het aantal mogelijke vogelslachtoffers als gevolg van botsing met windturbines en de barrièrewerking van windparken voor de vogeltrek kunnen tot nu toe nog niet worden bepaald. Onder bepaalde weersomstandigheden kan vooral voor de nachtelijke vogeltrek niet worden uitgesloten dat vogels worden aangetrokken door de turbineverlichting, waardoor het risico van botsingen met turbines toeneemt. Tegen de achtergrond van de huidige kennis over	<i>12 Het windmolenpark is gelegen in de toevaart naar de Eemsmonding. Het Eemsdollard verdrag gaat over de toegankelijkheid van de havens aan het Eems-estuarium. Met het Nederlandse secretariaat van de Eemscommissie is contact gelegd over het windturbinepark Oost-Friesland, en dit initiatief is in het deskundigenoverleg (voorbereidend aan de Eemscommissievergadering) besproken. Als het tot een daadwerkelijke vergunningsaanvraag voor dit windpark komt zal dit onderwerp nog apart op de agenda van de Eemscommissievergadering worden geplaatst. Binnen de Eemscommissie zullen Nederland en Duitsland gezamenlijk bepalen of er vergunning verleend kan worden en onder welke voorwaarden.</i> <i>13 De gevolgen voor het landschap, inclusief zichtbaarheid, dienen in het m.e.r. te worden onderzocht. Deze inspraakreactie is meegenomen in hoofdstuk 5 van de Richtlijnen.</i> <i>14 Duitsland hanteert een grotere veiligheidszone dan Nederland. In Nederland bedraagt de in te stellen veiligheidszone 500 meter, gebaseerd op internationale regelgeving (UNCLOS art 60). Een veiligheidszone van 500 meter wordt al tientallen jaren gehanteerd bij olie en gas platforms en blijkt in de praktijk prima te functioneren. Binnen Nederland bestaat er dan ook geen behoefte om de veiligheidszones uit te breiden. De Duitse afstand is gebaseerd op 2 nautische mijlen extra (op basis van COLREG regel 10), de onderbouwing hiervoor is niet bekend.</i> <i>15 Zie het antwoord op onderdeel 7.</i> <i>16 Zie het antwoord op onderdeel 11.</i> <i>17 Deze opmerking is verwerkt in hoofdstuk 10 van de Richtlijnen.</i> <i>18 In hoofdstuk 3 van de Richtlijnen is aangegeven welke toetsen uitgevoerd dienen te worden voor natuur en milieu. Daarin is tevens vermeld dat ook de eventuele effecten op <u>buitenlandse</u> SBZ's meegenomen dienen te worden.</i> <i>19 Zie de antwoorden op de onderdelen 11 en 18. Verder is in hoofdstuk 5 van de Richtlijnen opgenomen dat de effecten op onderwaterleven in de m.e.r. dienen te worden onderzocht.</i> <i>20 Zie het antwoord op onderdeel 18. Verder is deze opmerking verwerkt in hoofdstuk 5 van de Richtlijnen (zie ook antwoord op onderdeel 11).</i> <i>21 Zie het antwoord op de respectievelijke onderdelen 1 en 17. Er zal aan de initiatiefnemer worden verzocht een Duitse samenvatting van het MER in te dienen.</i> <i>22 Zie het antwoord op onderdeel 6.</i> <i>23 Zie ook antwoord 19. Geluidseffecten op zeezoogdieren dienen in het MER te worden beschreven (zie hoofdstuk 5 Richtlijnen). Hoofdstuk 6 schrijft voor dat voor de aanleg, onderhoud en verwijderingsfase mitigerende maatregelen ter beperking van de negatieve milieueffecten dienen te worden beschreven, onder meer op het punt van de</i>
---	---

vogeltrek over de Duitse Bocht zijn cumulatieve effecten van verschillende windparken te verwachten. Hieraan moet aandacht besteed worden in de milieu-effectrapportage. 21 Teneinde de directe en cumulatieve grensoverschrijdende effecten te kunnen beoordelen moeten de onderzoeksresultaten voor het Nederlandse project vergelijkbaar zijn met die voor de Duitse windparken. Daarom is het wenselijk dat de registratie- en verwerkingsmethoden in voorliggende milieu-effectrapportage grotendeels overeenkomen met de methoden die de Duitse overheid gebruikt (zie www.bsh.de). Om een beoordeling van de directe en cumulatieve effecten van het voorgenomen windpark op het voorgedragen Habitatrichtlijn-gebied 'Borkum Riffgrund' mogelijk te maken, wordt verzocht om het milieu-effectrapport in het Duits of Engels uit te brengen. 22 Aangezien het zoekgebied voor het windpark is gelegen in de verkeersscheidingszone tussen twee vaargeulen is een bijzonder zorgvuldige deskundigentoets van de scheepvaartveiligheid en risico's van aanvaringen met windturbines noodzakelijk. Hierdoor kunnen de milieurisico's in de Duitse Noordzee zoveel mogelijk worden uitgesloten, temeer daar de gevolgen nauwelijks te voorspellen zijn. Umweltbundesamt(UBA): 23 Volgens het UBA moet bij het windpark 'Oost Friesland' ook gekeken worden naar de effecten van geluid en trillingen op het zeemilieu, t.w. op zeezoogdieren. 24 Er moeten volgens het UBA grenswaarden worden vastgelegd, opdat het wezenlijke leefmilieu voor de deze dieren behouden blijft. Dit betekent meer concreet dat: tijdens de bouwperiode (van het park): -het geluids-/ trillingenniveau: op een afstand van 1,5 km de geluidsdruk ('Schalldruck/SEL') niet de grens van 160 dB (re 1 µPa) mag overschreden, en de Piekbelasting ('Spitzenpegel') niet meer dan 10 dB boven de gemiddelde belasting ('Mittelungspegel') mag liggen. -de navolging van deze voorschrift door metingen wordt gecontroleerd. -In de maanden april tot Augustus mogen geen geluidsintensieve heilactiviteiten plaatsvinden (i.v.m. bescherming 'Schweinswalen'); tijdens de operationele fase (van het park): -de geluidsdrukbelasting ('Schalldruckpegel') (dB re 1 µPa) op een afstand groter dan 25 meter van het middelpunt van een funderingspaal, gemeten bij een windsnelheid van 8 m/s, de gehoordrempel ('Hörschwelle') niet zal overschrijden.	<i>verspreiding van schadelijke geluidsniveaus.</i> <i>24 Nederland kent op dit moment niet specifieke grenswaarden voor de onderwerpen waarvoor de UBA grenswaarden hanteert. In de Wbr-vergunning zullen voorschriften worden opgenomen aanzien van de bouw van het windpark. Bij het opstellen van de Wbr-vergunning zal bekeken worden of de door UBA gehanteerde grenswaarden kunnen worden overgenomen. Uiteindelijk zal ook rekening gehouden worden met de resultaten van de m.e.r. (o.a. t.a.v. mogelijke mitigerende maatregelen), en het gewenste beschermingsniveau.</i>
---	--

Bijlage 2: Overzicht in procedure zijnde windturbineparken

Deze bijlage bestaat uit twee delen:

- een tabel met de actuele status van initiatieven voor windturbineparken op de Noordzee;
- een bijbehorende tabel met de coördinaten van de initiatieven.

Beide tabellen zijn ook gepubliceerd op het Noordzeeloket:
www.noordzeeloket.nl.

Zie bijlage.

Actuele status initiatieven windturbineparken op zee

	naam initiatiefnemer	naam locatie	datum publicatie startnotitie	datum afgifte richtlijnen	datum indiening vergunningaanvraag ¹	datum bekendmaking aanvraag
1	WEOM (namens Nuon en Shell WindEnergy)	IJmuiden	23 februari 2005	3 maart 2006		
2	WEOM (namens Nuon en Shell WindEnergy)	Den Helder Noord	23 februari 2005	3 maart 2006		
3	WEOM (namens Nuon en Shell WindEnergy)	Den Helder Zuid	23 februari 2005	3 maart 2006		
4	WEOM (namens Nuon en Shell WindEnergy)	Katwijk	23 februari 2005	3 maart 2006		
5	WEOM (namens Nuon en Shell WindEnergy)	Den Haag I	23 februari 2005	3 maart 2006		
6	WEOM (namens Nuon en Shell WindEnergy)	Den Haag II	23 februari 2005	3 maart 2006		
7	WEOM (namens Nuon en Shell WindEnergy)	Den Haag III	23 februari 2005	3 maart 2006		
8	E-Connection	P15-WP	28 februari 2005	8 maart 2006		
9	Evelop	Riffgrond	14 maart 2005	3 maart 2006		
10	Evelop	Katwijk Buiten	14 maart 2005	3 maart 2006		
11	Evelop	Scheveningen Buiten	14 maart 2005	3 maart 2006	20 april 2006	
12	Evelop	Eurogeul Noord	14 maart 2005	3 maart 2006		
13	Evelop	Hopper	14 maart 2005	3 maart 2006		

¹ Deze datum betreft de datum waarop een vergunningaanvraag inclusief het MER is ontvangen door Rijkswaterstaat Noordzee. Of de aanvraag volledig en het MER aanvaardbaar is, moet daarna nog worden beoordeeld. Indien dat (mogelijk na aanvulling) het geval is, wordt de aanvraag en het MER bekendgemaakt (laatste kolom).

	naam initiatiefnemer	naam locatie	datum publicatie startnotitie	datum afgifte richtlijnen	datum indiening vergunningaanvraag ¹	datum bekendmaking aanvraag
14	Evelop	Noord Hinder	14 maart 2005	3 maart 2006		
15	Evelop	Maas West Buiten	14 maart 2005	3 maart 2006		
16	Evelop	Helmveld	14 maart 2005	22 maart 2006		
17	Evelop	Helder	14 maart 2005	22 maart 2006		
18	Evelop	Horizon	14 maart 2005	22 maart 2006		
19	Evelop	Bruine Bank	14 maart 2005	22 maart 2006		
20	WEOM (namens Nuon en Shell WindEnergy)	Den Haag Noord	23 maart 2005 (vanaf 23 maart 2005 ter inzage)	30 maart 2006		
21	Airtricity (Ierland)	Noord Hinder 1	23 maart 2005 (vanaf 24 maart 2005 ter inzage)	31 maart 2006		
22	Airtricity (Ierland)	Noord Hinder 2	23 maart 2005 (vanaf 24 maart 2005 ter inzage)	31 maart 2006		
23	Airtricity (Ierland)	Breeveertien	23 maart 2005 (vanaf 24 maart 2005 ter inzage)	31 maart 2006		
24	Airtricity (Ierland)	West Rijn	23 maart 2005 (vanaf 24 maart 2005 ter inzage)	31 maart 2006	20 april 2006	
25	E-Connection	Q4-WP	n.v.t. ²	n.v.t.	24 februari 2005	
26	E-Connection	P12-WP	n.v.t. ³	n.v.t.	24 februari 2005	
27	Airtricity (Ierland)	Breeveertien II	7 april 2005	18 april 2006		

² E-Connection benut artikel 7.16 van de Wet milieubeheer

³ E-Connection benut artikel 7.16 van de Wet milieubeheer

	naam initiatiefnemer	naam locatie	datum publicatie startnotitie	datum afgifte richtlijnen	datum indiening vergunningaanvraag ¹	datum bekendmaking aanvraag
28	E-Connection	Rijnveld Noord	14 april 2005	24 april 2006		
29	E-Connection	Rijnveld Oost	14 april 2005	24 april 2006		
30	E-Connection	Rijnveld West	14 april 2005	24 april 2006		
31	E-Connection	WindNed Noord	14 april 2005	24 april 2006		
32	E-Connection	WindNed Zuid	14 april 2005	24 april 2006		
33	E-Connection	HoriWind	14 april 2005	24 april 2006		
34	E-Connection	Brown Ridge Oost	14 april 2005	24 april 2006		
35	E-Connection	Rijnveld Zuid	14 april 2005	24 april 2006		
36	Airtricity (Ierland)	Den Helder I	21 april 2005	1 mei 2006		
37	Airtricity (Ierland)	Den Helder II	21 april 2005	1 mei 2006		
38	Airtricity (Ierland)	Den Helder III	21 april 2005	1 mei 2006		
39	Airtricity (Ierland)	Den Helder IV	21 april 2005	1 mei 2006		
40	Raedthuys Holding	Hoek van Holland 1	2 mei 2005			
41	Raedthuys Holding	Hoek van Holland 2	2 mei 2005			
42	Raedthuys Holding	Hoek van Holland 3	2 mei 2005			
43	Raedthuys Holding	Hoek van Holland 4	2 mei 2005			
44	Raedthuys Holding	Scheveningen 1	2 mei 2005			
45	Raedthuys Holding	Scheveningen 2	2 mei 2005			
46	Raedthuys Holding	Scheveningen 3	2 mei 2005			
47	Raedthuys Holding	Scheveningen 4	2 mei 2005			
48	Raedthuys Holding	Scheveningen 5	2 mei 2005			
49	Raedthuys Holding	IJmuiden 1	2 mei 2005			
50	Raedthuys Holding	IJmuiden 2	2 mei 2005			
51	Raedthuys Holding	Den Helder 1	2 mei 2005			
52	Raedthuys Holding	Oost Friesland	2 mei 2005			

	naam initiatiefnemer	naam locatie	datum publicatie startnotitie	datum afgifte richtlijnen	datum indiening vergunningaanvraag ¹	datum bekendmaking aanvraag
53	Raedthuys Holding	Den Helder 2	2 mei 2005			
54	Raedthuys Holding	Den Helder 3	2 mei 2005			
55	ARCADIS Ruimte & Milieu	Okeanos	17 mei 2005			
56	ARCADIS Ruimte & Milieu	Favorius	17 mei 2005			
57	ARCADIS Ruimte & Milieu	Thetys	17 mei 2005			
58	Raedthuys Holding	Osters Bank 1	1 maart 2006			
59	Raedthuys Holding	Osters Bank 2	1 maart 2006			
60	Raedthuys Holding	Osters Bank 3	1 maart 2006			
61	Raedthuys Holding	Osters Bank 4	1 maart 2006			
62	BARD Engineering GmbH	BARD Offshore NL1	8 mei 2006			
63	Eolic Power GmbH	EP Offshore NL1	8 mei 2006			
64	Global Wind Support GmbH	GWS Offshore NL1	8 mei 2006			

Disclaimer

Aan dit overzicht kunnen geen rechten worden ontleend. Dit overzicht heeft uitsluitend een informatief karakter. Rijkswaterstaat Noordzee is niet aansprakelijk voor eventuele onjuistheden.

Coördinaten initiatieven windturbineparken op zee

	initiatiefnemer	naam locatie	coördinaten		stelsel
			X	Y	
1	WEOM (namens Nuon en Shell WindEnergy)	IJmuiden	578869 582605 580747 581068 583864 584704 580052	5819122 5818897 5821762 5822897 5822648 5824721 5825144	UTM\ED-50
2	WEOM (namens Nuon en Shell WindEnergy)	Den Helder Noord	574716 577304 581296 576271 574841 578713 583092 585750 582506	5864734 5865150 5870805 5871759 5868797 5864769 5863057 5870118 5870717	UTM\ED-50
3	WEOM (namens Nuon en Shell WindEnergy)	Den Helder Zuid	570056 574432 578718 576547 573576	5855558 5849334 5853289 5859297 5861768	UTM\ED-50
4	WEOM (namens Nuon en Shell WindEnergy)	Katwijk	564382 565125 566800 568579 565060 569318 570056 565520 565305	5785528 5784650 5786541 5796140 5795951 5799842 5804779 5804645 5799626	UTM\ED-50
5	WEOM (namens Nuon en Shell WindEnergy)	Den Haag I	540077 550345 542877	5770690 5770806 5775419	UTM\ED-50
6	WEOM (namens Nuon en Shell WindEnergy)	Den Haag II	523004 530507 531823 525844	5771567 5773948 5778308 5778312	UTM\ED-50
7	WEOM (namens Nuon en Shell WindEnergy)	Den Haag III	515251 518674 520116 526580 523775	5772396 5772270 5773421 5785224 5786913	UTM\ED-50
8	E-Connection	P15-WP	564284 564940 566320 567206 568138 568237 565002	5785479 5785038 5786433 5790358 5794990 5796487 5796328	UTM\ED-50
9	Evelop	Riffgrond	677.1 716.3 718.5 684.2	5951.1 5965.6 5962.4 5949.7	UTM\WGS84

	initiatiefnemer	naam locatie	coördinaten		stelsel
			X	Y	
10	Evelop	Katwijk Buiten	564.3 568.8 566.8 565.1 563.7	5795.9 5796.1 5786.2 5784.3 5785.8	UTM\WGS84
11	Evelop	Scheveningen Buiten	558.7 558.8 547.6 545.2 546.9	5784.4 5783.1 5779.3 5781.0 5784.0	UTM\WGS84
12	Evelop	Eurogeul Noord	522.0 525.8 532.3 530.7	5770.5 5778.1 5778.2 5773.5	UTM\WGS84
13	Evelop	Hopper	516.9 523.1 525.6 520.9	5780.8 5787.0 5783.3 5774.9	UTM\WGS84
14	Evelop	Noord Hinder	511.1 516.4 520.5 519.7 518.9 511.2 510.5	5775.1 5780.3 5774.1 5772.7 5772.1 5772.0 5772.9	UTM\WGS84
15	Evelop	Maas West Buiten	525.6 528.5 533.5 532.7	5779.1 5784.6 5781.5 5779.1	UTM\WGS84
16	Evelop	Helmveld	569.7 572.7 578.1 574.7 573.6	5855.3 5860.9 5852.9 5849.2 5849.3	UTM\WGS84
17	Evelop	Helder	568.2 570.2 573.2 568.8 568.4	5866.3 5868.0 5864.0 5855.8 5856.5	UTM\WGS84
18	Evelop	Horizon	547.9 547.9 552.7	5822.4 5838.5 5836.2	UTM\WGS84
19	Evelop	Bruine Bank	546.9 540.5 546.9	5821.9 5828.9 5837.3	UTM\WGS84

	initiatiefnemer	naam locatie	coördinaten		stelsel
			X	Y	
20	WEOM (namens Nuon en Shell WindEnergy)	Den Haag Noord	543714 540711 543239 544461 547592 545925 546320 542075 543663 543082 540160 539651	5796974 5788730 5788737 5788427 5794505 5795167 5796262 5784105 5787018 5787163 5787145 5785793	UTM\ED-50
21	Airtricity (Ierland)	Noord Hinder 1	511027 511954 516286 518774 519473 521426	5772697 5776022 5780344 5772879 5773305 5776850	UTM\ED-50
22	Airtricity (Ierland)	Noord Hinder 2	516286 521426 523381 526276	5776850 5776850 5787422 5785635	UTM\ED-50
23	Airtricity (Ierland)	Breeveertien	561368 556311 558588 561600	5820385 5820742 5823091 5824605	UTM\ED-50
24	Airtricity (Ierland)	West Rijn	547681 539592 542100 543539	5794341 5785768 5784012 5796511	UTM\ED-50
25	E-Connection	Q4-WP	585978 587164 584524 582663 582788 583385 583845	5837523 5834241 5833948 5836533 5838190 5841285 5841959	UTM\ED-50
26	E-Connection	P12-WP	569154 567762 565813 565380 565915 567986 569960	5800449 5799957 5799945 5801167 5804041 5804773 5804785	UTM\ED-50
27	Airtricity (Ierland)	Breeveertien II	535337 546510 546106 540435 546508	5822274 5821519 5821486 5828966 5822340	UTM\ED-50
28	E-Connection	Rijnveld Noord	560360 560081 556762 558774	5803754 5799804 5799904 5803062	UTM\ED-50

	initiatiefnemer	naam locatie	coördinaten		stelsel
			X	Y	
29	E-Connection	Rijnveld Oost	559858 559573 554519 555006	5796046 5790763 5795817 5796495	UTM\ED-50
30	E-Connection	Rijnveld West	538085 535323 532240 535095	5796174 5788786 5791441 5796209	UTM\ED-50
31	E-Connection	WindNed Noord	546951 544370 540849 543855	5793475 5788746 5788786 5796802	UTM\ED-50
32	E-Connection	WindNed Zuid	543560 541980 539560 540070	5786810 5783890 5785590 5786930	UTM\ED-50
33	E-Connection	HoriWind	546000 546649 535601 539800	5822100 5821037 5822458 5828500	UTM\ED-50
34	E-Connection	Brown Ridge Oost	534393 527870 529870	5835137 5825667 5837938	UTM\ED-50
35	E-Connection	Rijnveld Zuid	553541 547700 545300 548405	5782607 5779500 5781200 5785252	UTM\ED-50
36	Airtricity (Ierland)	Den Helder I	545167 549132 551674 554482 555068	5860958 5866431 5857220 5861005 5863063	UTM\ED-50
37	Airtricity (Ierland)	Den Helder II	541315 545167 547691 551674	5855407 5860958 5851852 5857220	UTM\ED-50
38	Airtricity (Ierland)	Den Helder III	538732 541315 545167 534711	5864641 5855407 5860958 5859096	UTM\ED-50
39	Airtricity (Ierland)	Den Helder IV	538732 545167 542702 549132	5864641 5860958 5870112 5866431	UTM\ED-50
40	Raedthuys Holding	Hoek van Holland 1	549875 539874 542652	5771077 5770720 5775343	UTM\ED-50
41	Raedthuys Holding	Hoek van Holland 2	533008 532333 525725 528424 531937 530428 522432 525964	5781475 5779391 5779332 5784292 5778379 5774014 5771374 5778300	UTM\ED-50

	initiatiefnemer	naam locatie	coördinaten		stelsel
			X	Y	
42	Raedthuys Holding	Hoek van Holland 3	526698 523404 515447 523424	5785384 5779351 5779351 5787487	UTM\ED-50
43	Raedthuys Holding	Hoek van Holland 4	515447 519852 518899 510367 511299 515447 520725 519753 518681 511121 510267 519237 520566	5779351 5772942 5772386 5772208 5775363 5779351 5772168 5770422 5770065 5769906 5771176 5771374 5772208	UTM\ED-50
44	Raedthuys Holding	Scheveningen 1	568375 566391 564860 564199 564936 565692 566675 567204	5796333 5786527 5784807 5785544 5796106 5795974 5796333 5796200	UTM\ED-50
45	Raedthuys Holding	Scheveningen 2	570113 569131 568073 565182 565484 560477 560231 556548 558607	5804930 5799998 5799753 5799772 5804684 5803758 5799753 5799772 5803267	UTM\ED-50
46	Raedthuys Holding	Scheveningen 3	554450 547837 545986 548518	5782295 5779990 5781293 5785734	UTM\ED-50
47	Raedthuys Holding	Scheveningen 4	547913 544455 543284 540639 543719 546553 546250 544040 542093 539524 540336 543095	5794765 5788417 5788718 5788605 5796994 5796200 5795086 5787566 5783995 5785828 5787755 5787699	UTM\ED-50
48	Raedthuys Holding	Scheveningen 5	538239 535594 532023 534725 532400 530436 529038 531740	5796257 5788775 5791137 5796182 5795993 5792233 5793216 5795842	UTM\ED-50

	initiatiefnemer	naam locatie	coördinaten		stelsel
			X	Y	
49	Raedthuys Holding	IJmuiden 1	552978 552456 552488 548010 548010 548789 549078 548652 548693 549110 549672 550587	5839748 5837284 5836963 5823938 5838865 5840053 5840053 5839660 5839291 5838954 5839218 5839933	UTM\ED-50
50	Raedthuys Holding	IJmuiden 2	547015 546999 535314	5837613 5821410 5822293	UTM\ED-50
51	Raedthuys Holding	Den Helder 1	570543 572226 571817 572226 572938 573227 569179 568967 568830	5867781 5865538 5865113 5864522 5864431 5864128 5856610 5857110 5866295	UTM\ED-50
52	Raedthuys Holding	Oost Friesland	716665 718333 710613 708846 707774 709641 687285 685700 684700 686267 683115 679863 676834	5965411 5963092 5960238 5962457 5962059 5959856 5951516 5953850 5953498 5951141 5950000 5950453 5950568	UTM\ED-50
53	Raedthuys Holding	Den Helder 2	573348 576046 578653 574788 573969 569800	5862143 5859672 5853500 5849500 5849500 5855594	UTM\ED-50
54	Raedthuys Holding	Den Helder 3	577183 580942 581170 579836 579396 577577 577577 577304 576759 574348 574242 575000 582595 581549 578684	5864068 5858504 5858292 5854776 5854321 5858717 5859080 5859369 5860490 5862597 5863567 5863477 5862142 5859384 5863674	UTM\ED-50

	initiatiefnemer	naam locatie	coördinaten		stelsel
			X	Y	
55	ARCADIS Ruimte & Milieu	Okeanos	582454 582694 583347 583643 586111 585476 585467 585439 585411 585384 585359 585335 585313 585292 585273 585256 585251 585081 584817 583948 584560 584563 584696 584770 584901 585635 587442 587536 587509 586545 586519 586501 584177	5837170 5838270 5841310 5842680 5838175 5837866 5837862 5837846 5837829 5837810 5837789 5837767 5837743 5837717 5837691 5837663 5837655 5837347 5836890 5834347 5834650 5834651 5834726 5834842 5835060 5835012 5834863 5834606 5834258 5834240 5834239 5834237 5834003	UTM\ED-50
56	ARCADIS Ruimte & Milieu	Favorius	556311 558588 559669 561636 561368	5820742 5823091 5824200 5825238 5820385	UTM\ED-50
57	ARCADIS Ruimte & Milieu	Thetys	578869 580052 584038 583112 581068 580747 582120 581976	5819122 5825144 5824773 5822696 5822897 5821762 5819565 5818935	UTM\ED-50
58	Raedthuys Holding	Osters Bank 1	702900 688698 684322 687186 687248 699017	5988608 5988109 5993700 5996157 5996651 5998645	UTM\ED-50
59	Raedthuys Holding	Osters Bank 2	676137 681452 682499 683489 687402	5987695 5992642 5992135 5992998 5988067	UTM\ED-50
60	Raedthuys Holding	Osters Bank 3	682069	5994660	UTM\ED-50

	initiatiefnemer	naam locatie	coördinaten		stelsel
			X	Y	
			681256 680257 672901 663463 660289 681325	5993898 5994396 5987580 5987238 5992023 5995631	
61	Raedthuys Holding	Osters Bank 4	629409 629487 658980 659301 662264	5986076 5986788 5991814 5991654 5987202	UTM\ED-50
62	BARD Engineering GmbH	BARD Offshore NL1	699034 702940 698182 694513	5998693 5988595 5988432 5997919	UTM\ED-50
63	Eolic Power GmbH	EP Offshore NL1	694513 698182 693426 689992	5997919 5988432 5988268 5997145	UTM\ED-50
64	Global Wind Support GmbH	GWS Offshore NL1	689992 693426 688668 684265 687203 687196	5997145 5988268 5988105 5993693 5996218 5996667	UTM\ED-50

Disclaimer

Aan dit overzicht kunnen geen rechten worden ontleend. Dit overzicht heeft uitsluitend een informatief karakter. Rijkswaterstaat Noordzee is niet aansprakelijk voor eventuele onjuistheden.

Bijlage 3: Ondersteuningstabellen natuur, milieu en geomorfologie

Tabel 6 Ondersteuningstabel Natuur en Milieu

Nr.	Vraag	Kwalitatief	Kwantitatief (eenheid)
	ALGEMEEN		
1	Beschrijf de algemene natuurwaarden in het gebied. Geef hierbij aan: - Het plangebied, zowel kwalitatief als kwantitatief, en de beschermde status van dit gebied - Of het initiatief invloed uitoefent op een SBZ en/of een Gebied met Bijzondere Ecologische Waarde (GBEW) (middels externe werking) en benoem die gebieden - Wat de redenen van aanwijzing van de betreffende gebieden zijn (zie bijv. Aanwijzbesluiten voor SBZ's en IBN2015 voor GBEW)) - inclusief buitenlandse Natura 2000 gebieden	Beschrijving	
1a	Neem een kaart op met windturbinepark, transformatorstation, kabels en aanlanding van de kabels tot na de kustzone gecombineerd met de Natura 2000 gebieden en de GBEW-gebieden. Ook eventuele andere initiatieven dienen aangegeven te zijn.		
1b	Neem een kaart op met aanvaarroutes voor zowel bouw, in gebruikname, onderhoud en afbraak		
1c	Geef aan of de gekozen locatie grote milieu voor- of nadelen heeft t.a.v. mogelijke consequenties voor de te beschermen gebieden op de Noordzee.		
1d	Doe een aanzet voor het Monitoring- en Evaluatieprogramma en neem daarin de effecten op vogels, zeezoogdieren en visstand (inclusief oase-functie) mee. Maak daarbij onderscheid tussen de verschillende fasen van het project		
	ONDERDEEL HABITATS		
2a	Is er in het gebied (of het beïnvloede gebied) sprake van habitats met een speciaal beschermingsniveau (zoals SBZ en GBEW)? Ga hierbij in op gebieden die zijn aangewezen ivm habitatbescherming en soortenbescherming.	Ja of nee	
	ZO JA, beantwoord dan vraag 2b t/m 2d en ga verder met vraag 3. Zo nee, ga verder met vraag 3.		

Nr.	Vraag	Kwalitatief	Kwantitatief (eenheid)
2b	Beschrijf wat de effecten van de aanleg, gebruik/ beheer en verwijdering van het windpark op de in vraag 2a beschreven habitats zijn. Geef aan of deze effecten significant zijn. Ga in op: - Beschrijf globaal de habitats, hun ligging en de basis voor de bescherming (richtlijn) - Directe effecten, zoals het plaatsen van monopiles, en indirecte effecten, zoals het veranderen van stromingen of zandtransport. Houdt ook rekening met de externe werking van het windpark. - Beschrijf hoe de (in)directe effecten zich verhouden tot de staat van instandhouding van het desbetreffende habitat. Ga daarbij in op populatieomvang en de trend hierin, de verspreiding, de toekomstperspectieven (autonome ontwikkeling betreffende de soort) en de habitatcondities. - Maak onderscheid tussen effecten van de verschillende fases (aanleg (bouw en transport), gebruik (gebruik, beheer en onderhoud) en beëindiging (afbraak en verwijdering)) - Kijk naar zowel het windturbinepark, het transformatorstation als de kabels en de aanlanding van de kabels? M.b.t. aanlanding van de kabels: voor het traject na duinkruising hoeven geen alternatieven uitgewerkt te worden, de milieu-effecten moeten echter wel in beeld worden gebracht. Als de aanlanding in SBZ dan wel passende beoordeling als er sprake is van significante effecten. - Beschrijf de effecten in termen van aard, omvang, reikwijdte, mitigeerbaarheid, tijdelijk of permanent, omkeerbaarheid - Beschrijf de cumulatieve effecten	Beschrijving habitats Kaart met ligging Beschrijving effecten	
2c	Geef aan welk deel van het totale oppervlak van dit habitat op het NCP wordt aangetast door de activiteiten. Ga hierbij tevens in op de cumulatieve effecten met andere (voorgenomen) gebruiksfuncties.		Als ha en % van areaal van dit specifieke habitat op het NCP
2d	Geef aan wat het effect is van mitigerende maatregelen	Beschrijving maatregelen	Als ha en % van dit specifieke habitat areaal op het NCP

Nr.	Vraag	Kwalitatief	Kwantitatief (eenheid)
	ONDERDEEL VOGELS		
	ONDERDEEL VOGELS - Beschrijving vogelsoorten		
3a	Beschrijf de in het plan en effectgebied aanwezige vogelsoorten, en de manier waarop de dieren gebruik maken van het gebied - Ga zowel in op broedvogels, als trekvogels, als niet-broedende vogels - Geef aan welke soorten in grote dichtheden in het plan-/effectgebied voorkomen. - Beschrijf waar de dieren foerageren, rusten, ruien, en zich voortplanten, en beschrijf de rol van het plangebied voor de vogels - Geef migratieroutes binnen (over) het gebied aan. - Neem ook de aanlandingsplaatsen mee	Soortenlijst met dichtheden Beschrijving ecologie Kaart met habitats en migratieroutes	
3b	Geef expliciet aan of de in vraag 3a behandelde soorten, soorten zijn waarvoor een speciaal beschermingsniveau geldt. Denk daarbij aan: - Soorten die kwalificerend zijn voor aanwijzing van SBZ en geregeld voorkomende trekvogels - Soorten die kwalificerend zijn voor aanwijzing van GBEW en geregeld voorkomende trekvogels - Soorten vanuit de directe werking van de VHR en/of FF-wet	Soortenlijst met toelichting	
3c	Als het gaat om broedvogels of niet-broedende vogels: Geef een schatting van de omvang van de (deel)populatie in het gebied. Geef daarbij ook aan: - Hoe de dieren over het gebied zijn verspreid - Hoe de dieren in de tijd zijn gespreid (aanwezigheid en dichtheden per maand of per seizoen)	Verspreiding schetsen op kaart, eventueel kaart per seizoen	Populatieomvang
3d	Als het gaat om trekvogels: - Geef expliciet aan of het soorten betreft die het studiegebied in zeer groot aantal kunnen passeren - Geef expliciet aan of het soorten betreft waarvan een substantieel deel van de biogeografische populatie het studiegebied kan aandoen		Aantal overtrekkende vogels % van totale b.g.g. populatie
3e	Als bepaalde soorten het gebied als foerageergebied gebruiken: - Geef aan wat de belangrijkste voedselbron is voor de verschillende soorten - Geef aan op welke wijze de betreffende soorten foerageren - Geef aan of en in hoeverre dit afhankelijk is van bepaalde weersomstandigheden en seizoensinvloeden	Beschrijving	
	ONDERDEEL VOGELS – Verstoringen		

Nr.	Vraag	Kwalitatief	Kwantitatief (eenheid)
4a	Geef aan in welke mate het windmolenpark voorzien zal worden van lichtmarkering. Ga hierbij in op de lichtintensiteit, het aantal lichtbronnen (statisch en/of dynamisch) en het de mate waarin dit in werking is.	Beschrijving lichtbronnen, aantal en gebruik	Wattage + intensiteit + tijdsspanne
4b	Beschrijf in welke mate de voorgenomen activiteiten voor de aanleg, gebruik en verwijdering van het park voor extra licht zorgen. Denk hierbij ook aan: - Reeds bestaande lichtbronnen - Licht gebruik bij werkzaamheden	Beschrijving activiteiten	Lichtintensiteit activiteiten
4c	Geef aan wat het achter grondsgeluidsniveau (in de lucht) is op de planlocatie (schatting van gemiddelde + variatie). Hierbij dient rekening gehouden te worden met het 'natuurlijke' achtergrondgeluid en andere in het gebied aanwezige gebruiksfuncties. Beschrijf belangrijke geluidsbronnen in het gebied. Ga in op seizoensverschillen	Beschrijving geluidsbronnen, seizoensvariatie	Geluidsniveau (dB) gemiddelde + bandbreedte
4d	Beschrijf welke activiteiten ondernomen worden voor de aanleg, gebruik en verwijdering van het park. Geef een globale beschrijving van de activiteiten, en ga hierbij in op: - Aanwezigheid van mensen en materieel in het gebied - Het aantal scheepvaartbewegingen (inclusief vaarroute), helikoptervluchten en ander transportverkeer dat nodig is voor aanleg, beheer en verwijdering van het park - De periode (tijd van het jaar) waarin de activiteiten plaatsvinden	Beschrijving activiteiten	Scheepvaartbewegingen (N/jr) Helikoptervluchten (N/jr)
4e	Beschrijf voor de activiteiten die geluid produceren, zoals heien en andere constructiewerkzaamheden, en het in werking zijn van de turbines, het volgende: - wat het maximale geluidsniveau is - wat het spectrum is van dit geluid, - wat de invloedssfeer is van het geluid (afstand van het park waarop van verhoging van het achtergrondgeluid sprake is) - in welk deel van het jaar de activiteit plaatsvindt; - hoe lang de activiteit zal duren	Beschrijving variatie in de tijd	Geluidsniveau (dB) Aantal ha met geluidsniveau > achtergrond
	ONDERDEEL VOGELS – Effecten Voor de in vraag 3b bedoelde vogelsoorten moet vraag 5 kwantitatief worden beantwoord, tenzij kwantificering niet mogelijk blijkt te zijn. Voor overige vogelsoorten mag vraag 5 kwalitatief worden beantwoord.		
5a	Bij hoeveel individuen (per soort) wordt sterfte verwacht, en welke fractie van de totale populatie is dit? - Denk hierbij bijvoorbeeld aan botsingen met masten en wieken		N individuen % v.d. populatie

Nr.	Vraag	Kwalitatief	Kwantitatief (eenheid)
5b	Wat is de verwachte verandering aan habitat (in ruimte en tijd) voor de verschillende soorten binnen het effectgebied? - Dit geldt voor trekvogels, broedvogels en niet-broedende vogels - Denk hierbij aan foerageergebied, rustgebied, ruigebied, reproductiehabitat - Denk aan direct verlies aan habitat, door verstoring (geluid, aanwezigheid) en indirect habitatverlies door blokkade van migratieroutes - Geef ook aan voor welke periode de habitat ongeschikt is geworden (bv. gehele levensduur van het park, of alleen gedurende constructie) - Houdt hierbij ook rekening met de externe werking van het windpark - Houdt rekening met mogelijke cumulatieve effecten met andere gebruiksfuncties (zie tabel 2 in de richtlijnen) - Maak onderscheid tussen effecten van de verschillende fases (aanleg (bouw en transport), gebruik (gebruik, beheer en onderhoud) en beëindiging (afbraak en verwijdering)). Wordt per deelactiviteit de verwachte levensduur gegeven en de fasering in de tijd (bv geen aanleg in ruseizoen/trekseizoen oid) - Kijk naar zowel het windturbinepark, het transformatorstation als de kabels en de aanlanding van de kabels. M.b.t. aanlanding van de kabels: voor het traject na duinkruising hoeven geen alternatieven uitgewerkt te worden, de milieu-effecten moeten echter wel in beeld worden gebracht. Als de aanlanding in SBZ dan wel passende beoordeling als er sprake is van significante effecten.	Toelichting op periode	Oppervlak per type habitat, in ha en als % van het totale door de soort gebruikte habitat op het NCP
5c	Als soorten het gebied gebruiken om te foerageren: Beschrijf of er veranderingen optreden in de geschiktheid als voedingshabitat. Denk hierbij aan: - Verandering in voedsel, door verandering van substraat - Verandering van voedsel, door uitsluiting visserij ('oase-effect') - Opwerveling van bodemmateriaal, waardoor het water troebeler wordt wat een probleem kan zijn voor zichtjagers - Houd hierbij ook rekening met de externe werking van het windpark - Kijk naar zowel de positieve aantrekkende effect door oase-effect voor voedsel als naar negatief effect door meer kans op aanvaring	Beschrijving	

Nr.	Vraag	Kwalitatief	Kwantitatief (eenheid)
5d	Specifiek voor trekvogels: is er sprake van barrièrewerking door windparken, en zo ja, wat is het effect op de fitness en uiteindelijk het voortplantingssucces van de verschillende soorten?	Kwalitatieve inschatting van effect op fitness	Aantal km's dat omgevlogen moet worden Fractie van totale vliegafstand
5e	Wat is het totale verwachte effect op de populatie van elk van de vogelsoorten - Het gaat om het totaal van sterfte, verandering van habitat, en blokkeren van migratieroutes - Beschrijf hierbij ook de cumulatieve effecten met andere (voorgenomen) gebruiksfuncties - Geef per type verstoring aan hoeveel individuen van welke soort hierbij betrokken zijn (ordegrootte/aantalsklassen) - Geef aan welk deel van de populatie minimaal dan wel maximaal (worst case) beïnvloed wordt - Omschrijf de effecten in termen van aard, omvang, reikwijdte, mitigeerbaarheid, tijdelijk of permanent, omkeerbaarheid - Ga bij de effecten uit van een "<i>worst case scenario</i>" - Geef bij de voorspellingsmethoden de onzekerheden en onnauwkeurigheden aan - Maak bij het beschrijven van de effecten gebruik van de meest recente kennis, inclusief kennis uit het buitenland	Kwalificatie, bijvoorbeeld toename, geringe afname, sterke afname	Zo mogelijk Δ populatieomvang (% per jaar), of vervangingswaarde populatie
5f	Gaat het hierbij om (mogelijke) significante effecten	Toetsing	
5g	Beschrijf het effect van mitigerende maatregelen, maak hierbij onderscheid voor de verschillende fases van het project (aanleg, gebruik, beëindiging)	Beschrijving	Zo mogelijk Δ populatieomvang (% per jaar), of vervangingswaarde populatie
5h	Geef bij VRL-soorten aan in hoeverre de "gunstige staat van instandhouding" in het geding is		
ONDERDEEL ONDERWATERLEVEN			
ONDERDEEL ONDERWATERLEVEN – Beschrijving zeezoogdieren			
6a	Beschrijf de in het plan- en effectgebied aanwezige zeezoogdieren Geef tevens aan in welke mate soorten binnen een SBZ, GBEW en de overige Noordzee-gebieden voorkomen. Denk hierbij ook aan de soorten vanuit de directe werking van de VHR en/of de FF-wet	Soortenlijst + koppeling beschermingsniveau Globale beschrijving ecologie	

Nr.	Vraag	Kwalitatief	Kwantitatief (eenheid)
6b	Geef een schatting van de omvang van de (deel)populatie in het plan en effect gebied (aantal). Geef hierbij ook aan hoe de aanwezigheid in de loop van het jaar varieert.	Toelichting op tijdsvariatie	Populatieomvang in absolute aantallen (N) en als fractie van de Noordzee populatie (%)
6c	Geef op een kaart aan waar de verschillende soorten foerageren, zich voortplanten, opgroeien en rusten, en geeft de migratieroutes aan. Betrek hierin het belang van het gebied (rol) voor de soorten.	Kaart + beschrijving	
6d	Geef aan wat de belangrijkste voedselbron is voor de verschillende soorten	Beschrijving	
ONDERDEEL ONDERWATERLEVEN – Beschrijving vissen en bodemvissen			
7a	Beschrijf de in het plan en effectgebied aanwezige vissen (zowel pelagische vissen als bodemvissen) - Geef de soorten aan die dienen als voedsel voor vogels en zeezoogdieren - Benoem de soorten die zelfstandig beschermd zijn (Annex III habitatrichtlijn). Denk hierbij ook aan de directe werking van de VHR en/of de FF-wet	Soortenlijst + koppeling beschermingsniveau Globale beschrijving ecologie	
7b	Geef een schatting van de omvang van de (deel)populatie in het plan en effectgebied (aantal). Geef hierbij zo mogelijk ook aan hoe de aanwezigheid in de loop van het jaar varieert.		Populatieomvang in absolute aantallen (N) en als fractie van de Noordzee populatie (%)
7c	Geef op een kaart aan waar paaigebieden, kraamkamers en leef/foerageergebieden zijn van de verschillende soorten, en geef migratieroutes aan (indien relevant). - Betrek hierin het belang van het gebied (rol) voor de soorten. - Denk ook aan het larve- en juveniele stadium van de soorten	Kaart + beschrijving	
7d	Geef aan wat de belangrijkste voedselbron is voor de verschillende soorten	Beschrijving	
ONDERDEEL ONDERWATERLEVEN – Beschrijving benthos			
8a	Beschrijf de in het plan en effectgebied aanwezige benthoslevensgemeenschappen, met hun karakteristieke soorten, en hun karakteristieke biotoop (substraat, diepte, stroming, et cetera). - Geef de soorten aan die dienen als voedsel voor vogels en zeezoogdieren - Benoem de soorten die zelfstandig beschermd zijn (OSPAR guidelines)	Beschrijving levensgemeenschappen en hun ecologie	

Nr.	Vraag	Kwalitatief	Kwantitatief (eenheid)
	Als er geen relevante soorten zijn benoemd in vraag 8a, dan kunnen vraag 8b en vraag 12 per levensgemeenschap beantwoord worden (bijvoorbeeld: hard substraat gemeenschap, spisulabanken, etc.). Als er relevante soorten zijn (zie 8a), dan moeten de vragen 8b en 12 voor deze soorten en voor de levensgemeenschappen worden beantwoord.		
8b	Geef een schatting van de omvang van de (deel)populatie in het gebied (oppervlak waar de levensgemeenschap voorkomt, en biomassa).		Oppervlak biotoop (ha), biomassa (kg) per levensgemeenschap
	ONDERDEEL ONDERWATERLEVEN – Verstoringen		
9a	Geef aan wat het achter grondsgeluidsniveau <u>onder water</u> is op de planlocatie (schatting van gemiddelde + variatie). Hierbij dient rekening gehouden te worden met het ‘natuurlijke’ achtergrondgeluid en andere in het gebied aanwezige gebruiksfuncties. Beschrijf belangrijke geluidsbronnen in het gebied. Ga in op seizoensverschillen	Beschrijving geluidsbronnen, seizoensvariatie	Geluidsniveau (dB), spectrum, gemiddelde + extremen

Nr.	Vraag	Kwalitatief	Kwantitatief (eenheid)
9c	Beschrijf voor de activiteiten (zie vraag 4) die geluid produceren, zoals heien en andere constructiewerkzaamheden, en het in werking zijn van de turbines, het volgende:	Toelichting op variatie in de tijd en duur	Geluidsniveau (dB)
9d	Geef aan wat de samenstelling en natuurlijke dynamiek van de in het betreffende gebied aanwezige sediment is. Houdt hierbij rekening met andere gebruiksfuncties en seizoensverschillen.	Beschrijving dynamiek, seizoensvariatie	
9e	Beschrijf voor de activiteiten (zie vraag 4) die de zeebodem beroeren (bijvoorbeeld aanleg van kabels): - welk oppervlak van de zeebodem wordt verplaatst, verwijderd, of afgedekt - in welk deel van het jaar de activiteiten plaatsvinden - hoe lang de activiteiten duren	Beschrijving effecten op de zeebodem, variatie in de tijd, herstel	Oppervlak (ha) en volume (m3) zeebodem dat effect ondervindt
9f	Beschrijf voor de activiteiten (zie vraag 4) waarbij constructies op de bodem of in het water worden geplaatst (bijvoorbeeld plaatsen van monopiles of transformatorstation): - welk oppervlak van de zeebodem wordt bedekt door de constructie (inclusief funderingen, stortstenen etc.) - Hoeveel en welk nieuw (hard) substraat wordt geïntroduceerd (oppervlak, type) - Geeft aan of er chemische en/of mechanische antifoulingmiddelen gebruikt worden om aangroei op de constructie te voorkomen	Beschrijving effecten op de zeebodem, variatie in de tijd, herstel Beschrijving nieuw substraat en geschiktheid voor kolonisatie	Oppervlak (ha) en volume (m3) zeebodem dat effect ondervindt Oppervlak (ha) nieuw substraat
9g	Geef aan of sprake zal zijn van een veranderende stroming, en zo ja, wat de effecten op de bodem(samenstelling) zullen zijn. Probeer ook het beïnvloede gebied in te schatten.	Beschrijving	Oppervlak (ha) en volume (m3) zeebodem dat effect ondervindt

Nr.	Vraag	Kwalitatief	Kwantitatief (eenheid)
9h	Geef aan wat de consequenties zijn van het windpark op andere gebruiksfuncties, en wat de gevolgen hiervan zijn voor de bodemsamenstelling. Denk bijvoorbeeld aan uitsluiting van visserij en zandwinning	Beschrijving	Oppervlak zeebodem (ha) day niet meer beïnvloed wordt
9i	Maak een schatting van de elektromagnetische velden die ontstaan rondom de monopiles en stroomkabels ten gevolge van windproductie. - Schets de ligging van turbines, transformator en kabels in het gebied op een kaart - Maak een schatting van het gebied waarin de veldsterkte significant afwijkt van de natuurlijke aardmagnetisch veld - Maak onderscheid tussen gelijk- en wisselstroom	Beschrijving	Oppervlak zeebodem (ha) waar elektrisch veld van kabel merkbaar is
ONDERDEEL ONDERWATERLEVEN – Effecten op zeezoogdieren Voor zeezoogdieren met een speciaal beschermingsniveau (zie vraag 6a) moet vraag 10 kwantitatief worden beantwoord, tenzij kwantificering niet mogelijk blijkt. Voor overige zeezoogdieren mag vraag 10 kwalitatief worden beantwoord.			
10a	Bij hoeveel individuen wordt sterfte verwacht, en welke fractie van de totale populatie is dit? - Denk hierbij aan gehoorschade bij het heien, of stranden na desoriëntatie	Maak onderscheid tussen de verschillende soorten effecten	Per soort: N individuen % v.d. populatie
10b	Beschrijf hoe zeezoogdieren zullen reageren op het windpark. Betrek hierbij het volgende: - Vermijding van het gebied en vluchtgedrag, ten gevolge van het onderwater geluidsniveau van de draaiende turbines; - Vermijding van het gebied en vluchtgedrag, ten gevolge van activiteiten (scheepvaart en andere) voor aanleg, beheer en verwijdering van het park (door onderwatergeluid en visuele aanwezigheid) - Mogelijke aantrekking van het gebied, ten gevolge van veranderingen in visstand en benthosgemeenschappen (zie vragen 11 en 12)	Beschrijving	

Nr.	Vraag	Kwalitatief	Kwantitatief (eenheid)
10c	Wat is het verwachte effect (in ruimte en tijd) op habitats voor de verschillende soorten? - Denk hierbij aan foerageergebied, kraamkamers, rustgebieden - Denk aan direct verlies aan habitat, door verstoring (onderwatergeluid, aanwezigheid) - Denk aan indirect habitatverlies door blokkade van migratieroutes - Denk hierbij aan desoriëntatie door magnetische velden - Geef ook aan voor welke periode het habitat ongeschikt is geworden (bv. gehele levensduur van het park, of alleen gedurende constructie) - Houdt ook rekening met de externe werking van het windpark - Houdt rekening met mogelijke cumulatieve effecten met andere gebruiksfuncties (zie tabel 2 in de richtlijnen) - Geef per deelactiviteit de verwachte levensduur en fasering in tijd - Geef naast de effecten door electromagnetische velden ook eventuele effecten door lokale opwarming van de bodem door kabels aan - Geef aan welk deel van de populatie minimaal dan wel maximaal (worst case) beïnvloed wordt - Omschrijf de effecten in termen van aard, omvang, reikwijdte, mitigeerbaarheid, tijdelijk of permanent, omkeerbaarheid - Ga bij de effecten uit van een “<i>worst case scenario</i>” - Geef bij de voorspellingsmethoden de onzekerheden en onnauwkeurigheden aan - Maak bij het beschrijven van de effecten gebruik van de meest recente kennis, inclusief kennis uit het buitenland	Beschrijving, o.a. ingaan op variatie in de tijd en herstel, aan de hand van kaart	Verlies aan habitat (ha); uitsplitsen naar verschillende soorten habitat
10d	Wat is het totale verwachte effect op de populatie van elk van de zeezoogdiersoorten? - Het gaat om het totaal van sterfte, verandering van habitat, en blokkeren van migratieroutes - Beschrijf hierbij ook de cumulatieve effecten met andere (voorgenomen) gebruiksfuncties	Beschrijving met kwalificatie, bijvoorbeeld toename, geringe afname, sterke afname	Zo mogelijk Δ populatieomvang (% per jaar), of vervangingswaarde populatie
10e	Gaat het hierbij om een (mogelijk) significant effect?	Toetsen	

Nr.	Vraag	Kwalitatief	Kwantitatief (eenheid)
10f	Beschrijf het effect van mitigerende maatregelen, maak hierbij onderscheid voor de verschillende fases van het project (aanleg, gebruik, beëindiging)	Beschrijving	Zo mogelijk Δ populatieomvang (% per jaar), of vervangingswaard e populatie
	ONDERDEEL ONDERWATERLEVEN – Effecten op vissen Voor vissen met een speciaal beschermingsniveau (zie vraag 7a) moet vraag 11 kwantitatief worden beantwoord, tenzij kwantificering niet mogelijk blijkt. Voor overige vissen mag vraag 11 kwalitatief worden beantwoord.		
11a	Bij hoeveel individuen wordt sterfte verwacht, en welke fractie van de totale populatie is dit? - Denk hierbij aan het beschadigen van de zwemblaas tijdens heien	Maak onderscheid tussen de verschillende soorten effecten	Per soort: N individuen % v.d. populatie
11b	Beschrijf hoe vissen zullen reageren op het windpark. Betrek hierbij het volgende: - Vermijding van het gebied en vluchtgedrag, ten gevolge van het onderwater geluidsniveau van de draaiende turbines; - Vermijding van het gebied en vluchtgedrag, ten gevolge van activiteiten (scheepvaart en andere) voor aanleg, beheer en verwijdering van het park (door onderwatergeluid en visuele aanwezigheid) - Effect van eventuele elektromagnetische velden op vissen (bijvoorbeeld het effect van kabels op kraakbeenvissen) - Mogelijke aantrekking van het gebied, ten gevolge van veranderingen in de benthosgemeenschap (zie vraag 12) - Denk hierbij ook aan de passeerbaarheid van het park voor vislarven	Beschrijving	

Nr.	Vraag	Kwalitatief	Kwantitatief (eenheid)
11c	Wat is het verwachte effect op habitats voor de verschillende soorten? - Denk hierbij aan foerageergebied, kraamkamers, paaigebieden - Denk aan direct verlies aan habitat, door verstoring (onderwatergeluid, aanwezigheid) en indirect habitatverlies door blokkade van migratieroutes. Denk ook aan de mogelijke blokkadewerking van elektrische velden rondom kabels. Het gaat hier om alle levensstadia, dus ook larven en juvenielen. - Geef ook aan voor welke periode het habitat ongeschikt is geworden (bv. gehele levensduur van het park, of alleen gedurende constructie) - Houdt ook rekening met de externe werking van het windpark. - Houdt rekening met mogelijke cumulatieve effecten met andere gebruiksfuncties (zie tabel 2 in de richtlijnen) - Geef per deelactiviteit de verwachte levensduur en fasering in tijd - Beschrijf de effecten van de kabels op vissen door aanleg, onderhoud en verwijdering van de kabels, samenhangend met verstoring van de zeebodem en de waterkolom door trenchen en baggeren? Geef naast de effecten door elektromagnetische velden ook de effecten door lokale opwarming van de bodem door de kabels aan - Geef aan welk deel van de populatie minimaal dan wel maximaal (worst case) beïnvloed wordt - Omschrijf de effecten in termen van aard, omvang, reikwijdte, mitigeerbaarheid, tijdelijk of permanent, omkeerbaarheid - Ga bij de effecten uit van een "<i>worst case scenario</i>" - Geef bij de voorspellingsmethoden de onzekerheden en onnauwkeurigheden aan - Maak bij het beschrijven van de effecten gebruik van de meest recente kennis, inclusief kennis uit het buitenland	Beschrijving, o.a. ingaan op variatie in de tijd en herstel. Gebruik een kaart.	Verlies aan habitat (ha); uitsplitsen naar verschillende soorten habitat
11d	Wat is het totale verwachte effect op de populatie van elk van de vissoorten? - Het gaat om het totaal van directe gezondheidsschade, verandering van habitat, en blokkeren van migratieroutes - Beschrijf hierbij ook de cumulatieve effecten met andere (voorgenomen) gebruiksfuncties	Beschrijving met kwalificatie, bijvoorbeeld toename, geringe afname, sterke afname	Zo mogelijk Δ populatieomvang (% per jaar), of vervangingswaarde populatie
11e	Gaat het hierbij om een (mogelijk) significant effect?	Toetsen	

Nr.	Vraag	Kwalitatief	Kwantitatief (eenheid)
11f	Beschrijf het effect van mitigerende maatregelen, maak hierbij onderscheid voor de verschillende fases van het project (aanleg, gebruik, beëindiging)	Beschrijving	Zo mogelijk Δ populatieomvang (% per jaar), of vervangingswaarde populatie
	ONDERDEEL ONDERWATERLEVEN – Effecten op benthos Voor soorten of levensgemeenschappen met een speciaal beschermingsniveau (zie vraag 8a) moet vraag 12 kwantitatief worden beantwoord, tenzij kwantificering niet mogelijk blijkt. Voor overige soorten en levensgemeenschappen mag vraag 12 kwalitatief worden beantwoord.		
12a	Welk deel van het benthos (oppervlakte en biomassa, per levensgemeenschap) zal directe schade ondervinden door aanleg van het windpark? - Denk aan begraven, verwijderen - Druk dit uit als fractie van de totale populatie van deze levensgemeenschap - Beschrijf de beïnvloedingsduur (tijdelijk of permanent) van de effecten - Beschrijf de effecten van de kabels door aanleg, onderhoud en verwijdering, samenhangend met de verstoring van de zeebodem en de waterkolom door trenchen en baggeren - Omschrijf de effecten in termen van aard, omvang, reikwijdte, mitigeerbaarheid, tijdelijk of permanent, omkeerbaarheid - Geef bij de voorspellingsmethoden de onzekerheden en onnauwkeurigheden aan - Maak bij het beschrijven van de effecten gebruik van de meest recente kennis, inclusief kennis uit het buitenland		Biomassa (kg) en oppervlak (ha) per levensgemeenschap, % van het totale areaal op het NCP
12b	Wat zijn de veranderingen in de benthoslevensgemeenschappen ten gevolge van veranderingen in het substraat? - Welk deel van de oorspronkelijke levensgemeenschap is verdwenen of aangetast door veranderingen in het substraat? - Welke nieuwe levensgemeenschappen zijn ontstaan door veranderingen in het substraat, of de introductie van nieuw substraat? - Houdt ook rekening met de externe werking van het windpark. - Houdt rekening met mogelijke cumulatieve effecten met andere gebruiksfuncties (zie tabel 2 in de richtlijnen)	Beschrijving van de veranderingen	Biomassa (kg) en oppervlak (ha) per levensgemeenschap, % van het totale areaal op het NCP

Nr.	Vraag	Kwalitatief	Kwantitatief (eenheid)
12c	Wat zijn de veranderingen in de benthoslevensgemeenschappen ten gevolge van het uitsluiten van visserij, scheepvaart en andere gebruiksfuncties? - Denk aan de populatie-opbouw (leeftijd, gemiddelde grootte) - Denk aan een verschuiving van verstoorde gemeenschap richting climaxgemeenschap	Beschrijving van de veranderingen	
12d	Wat zijn de consequenties van het gebruik van antifouling (mechanisch en chemisch) op de benthoslevensgemeenschappen	Beschrijving van de veranderingen	Biomassa (kg) en oppervlak (ha) per levensgemeenschap, % van het totale areaal op het NCP
12e	Wat is het verwachte effect totale op de populatie van elk van de benthossoorten en/of – levensgemeenschappen? Beschrijf hierbij ook de cumulatieve effecten met andere (voorgenomen) gebruiksfuncties	Beschrijving en kwalificatie, bijvoorbeeld toename, geringe afname, sterke afname	Verandering in areaal (ha) en biomassa (kg) per levensgemeenschap
12f	Gaat het hierbij om een (mogelijk) significant effect?	Toetsen	
12g	Beschrijf het effect van mitigerende maatregelen Beschrijf het effect van mitigerende maatregelen, maak hierbij onderscheid voor de verschillende fases van het project (aanleg, gebruik, beëindiging)	Beschrijving	Verandering in areaal (ha) en biomassa (kg) per levensgemeenschap

Tabel 7 Ondersteuningstabel geomorfologie

Nr.	Vraag	Kwalitatief	Kwantitatief (eenheid)
1	Wat is de samenstelling van de zeebodem in het plan en effectgebied - Zeebodemsamenstelling (classificatie) - Beschrijf de natuurlijke dynamiek van de zeebodem in dit gebied	Beschrijving (huidige situatie en dynamiek) Aangeven op kaart	
2	Wat is de geomorfologische waarde van de zeebodem in het plan en effect gebied? Beschrijf het onderwaterlandschap, rekening houdend met: - Karakteristieke structuren, zoals zandgolven - Geologisch waardevolle gebieden; zoals bijvoorbeeld grindbanken - Economisch waardevolle gebieden, zoals bijvoorbeeld zandbanken en schelpenbanken - Cultuurhistorisch waardevolle gebieden, zoals wrakken en archeologische vindplaatsen	Beschrijving (waarde) Aangeven op kaart	
3	Geef voor elk van de in vraag 1/2 onderscheiden elementen aan wat het totale areaal is op het NCP		Totaal areaal (km²) op het NCP Aandeel van het plangebied in het totaal areaal (%)
4	Beschrijf het directe effect van het plaatsen van windmolens in het gebied - Geef aan wat het ruimtebeslag is van funderingen, kabels en andere onderdelen van het park die op of in de zeebodem geplaatst zijn - Beschrijf het effect op de in vraag 1 onderscheiden sedimentsamenstelling - Beschrijf het effect op de in vraag 2 onderscheiden waarden - Ga uit van het totale oppervlak dat wordt bedekt of vergraven	Beschrijving van de effecten	Oppervlak van de zeebodem (ha) dat wordt bedekt of vergraven
5	Beschrijf het effect van het windmolenpark op de stroming, en de gevolgen die dit heeft voor de bodemsamenstelling en de morfologie. Houdt rekening met: - Eventuele veranderingen in de bathymetrie van dit gebied - Veranderingen in sedimentatie / erosie patronen - Effect op zand- en slibtransport - Locale erosie (scouring) nabij de funderingen - Beschrijf het effect op de in vraag 1 en 2 onderscheiden elementen en structuren - Geef expliciet aan of economische, geologische of natuur / cultuurhistorische waarden worden aangetast	Beschrijving	Schatting van het oppervlak (ha) waar effecten optreden

Nr.	Vraag	Kwalitatief	Kwantitatief (eenheid)
6	Beschrijf of en hoe het windmolenpark effect heeft op de dynamiek van de in vraag 2 onderscheiden bodemstructuren, bijvoorbeeld op het wandelen van zandgolven.	Beschrijving	
7	Maak een inschatting van het totale effect van de plaatsing van het windpark op de samenstelling en geomorfologische waarde van de zeebodem. Beschrijf hierbij ook de cumulatieve effecten met andere (voorgenomen) gebruiksfuncties	Beschrijving	Per element of waarde: schatting van het effect, in ha (aangetast) en als % van het totale areaal op het NCP
8	Beschrijf mitigerende maatregelen en het effect hiervan op de morfologie en de sedimentsamenstelling	Beschrijving van de maatregelen en effecten	

Bijlage 4: Tabellen cumulatieve effecten 'Natuur en milieu' en 'geomorfologie'

Tabel 8 Mogelijke cumulatieve effecten van offshore windparken met andere windparken en andere gebruiksfuncties op 'Natuur en milieu'. 'x' betekent dat er mogelijk sprake is van interactie tussen het windpark en de aanwezige gebruiksfunctie voor het betreffende aspect/soort (in de rijen van de tabel); '.' betekent dat de interactie met tussen het windpark en een bepaalde gebruiksfunctie voor het betreffende aspect niet van belang is. Vet gedrukt betekent dat de interactie belangrijk is, niet vet gedrukt dat de interactie minder belangrijk is.

	Mosselzaadinplantingsinstallaties	Offshore mijnbouw	Zand- en grindwinning	Baggerstort	Muniestortgebieden	Militaire activiteiten en oefenterreinen	Scheepvaart	2 ^e Maasvlakte	Kabels	Pijpleidingen	Beroeps- en sportvisserij	Luchtverkeer	Telecommunicatie	Scheepwinning
Vogels														
- Sterfte door botsingen	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
- Habitatverlies t.g.v. verstoring	x	x	x	x	.	x	x	x	.	.	x	x	.	x
- Habitatverlies t.g.v. omvliegen	x	x	.	.	.	.	.	x	.	.	.	.	.	.
- Fitness trekvogels t.g.v. barrièrewerking	.	x	.	.	.	.	.	x	.	.	.	.	.	.
Zeezoogdieren														
- Gezondheidseffecten aanleg		x	.	.	.	x	.	.	.	.	.	.	.	.
- Habitatverlies t.g.v. verstoring (zeehonden)	x	x	x	x	.	x	x	x	.	.	x	.	.	x
- Habitatverlies t.g.v. verstoring (walvisachtigen)	x	x	x	x	.	x	x	x	.	.	x	.	.	x
- Habitatverlies t.g.v. blokkeren migratieroutes	.	x	.	.	.	.	.	x	.	.	.	.	.	.
Vissen														
- Gezondheidseffecten aanleg		x	.	.	.	x	.	.	.	.	.	.	.	.
- Habitatverlies t.g.v. verstoring	.	x	x	x	.	x	x	x	x	.	x	.	x	x
- Habitatverlies t.g.v. blokkeren migratieroutes	.	x	.	.	.	.	.	x	.	.	.	.	.	.
Benthos														
- Directe schade	.	x			.	.	.					.	x	
- Habitat verlies door verandering	.	x		x				x						

Schelpenwinning		·	·
Telecommunicatie		·	·
Luchtverkeer		·	· ·
Beroeps- en sportvissersij		·	· ·
Pijpleidingen		·	·
Kabels		·	·
2° Maasvlakte		·	· x
Scheepvaart		·	·
Militaire activiteiten en oefenterreinen		·	·
Munitiestortgebieden		x	·
Baggerstort		·	·
Zand- en grindwinning		·	·
Offshore mijnbouw		x	x
Mosselzaadinvariantinstallaties		x	·
	Overige effecten		
	- Refugium effect (uitsluiting)		
	- Oase-effect (hard substraat)		

Toelichting bij tabel, aan de hand van 'Habitatverlies t.g.v. verstoring' bij vogels:

Het windpark heeft een bepaald effect op vogels, o.a. d.m.v. 'habitatverlies t.g.v. verstoring'. Stel dat er in de nabije omgeving van dit windpark offshore mijnbouw aanwezig is, dan zal die gebruiksfunctie eveneens een effect hebben op vogels, o.a. d.m.v. 'habitatverlies t.g.v. verstoring'. Dit effect moet als zodanig beschreven worden in de kolom referentiesituatie (huidige situatie + autonome ontwikkeling) in de samenvattende MER-tabel (tabel 5) alsmede in de samenvattende Natuurtoetsentabel (tabel 4). Het gezamenlijke effect van het windpark en de offshore mijnbouw op vogels d.m.v. 'habitatverlies t.g.v. verstoring' zou in de praktijk wel eens (veel) groter kunnen zijn dan de som van de afzonderlijke effecten van het windpark en offshore mijnbouw. De initiatiefnemer moet in dat geval in het MER aangeven hoe de wijze van interactie van het windpark en in dit geval de offshore mijnbouw voor het aspect 'habitatverlies t.g.v. verstoring' in zijn werk gaat. De resultaten van de 'interactie' moeten door de initiatiefnemers per inrichtingsvariant ingevuld worden in de kolom 'effect inrichtingsvariant x' in de samenvattende MER-tabel.

Tabel 9 Mogelijke cumulatieve effecten van offshore windparken met andere windparken en andere gebruiksfuncties op 'Geomorfologie'. 'x' betekent dat er mogelijk sprake is van interactie tussen het windpark en de aanwezige gebruiksfunctie voor het betreffende aspect/soort (in de rijen van de tabel); '.' betekent dat de interactie met tussen het windpark en een bepaalde gebruiksfunctie voor het betreffende aspect niet van belang is. Vet gedrukt betekent dat de interactie belangrijk is, niet vet gedrukt dat de interactie minder belangrijk is.

	Schelpenwinning	Telecommunicatie	Luchtverkeer	Beroeps- en sportvisserij	Pijpleidingen	Kabels	2 ^e Maasvlakte	Scheepvaart	Militaire activiteiten en oefenterreinen	Munitiestortgebieden	Baggerstort	Zand- en grindwinning	Offshore mijnbouw	Mosselzaadinplantaties
Verlies aan areaal van geomorfologische structuren	x	.	.	x	x	x	x	.	.	.	x	x	x	x
Verandering in bodemsamenstelling	x	.	.	x	.	.	x	.	.	.	x	x	x	x